

פרק ב

(א) אכל סאה שיש בו¹ רובע ממין אחר ימעט². רבי יוסי אומר, יבור, בין ממין אחד בין משני מינין. רבי שמעון אומר, לא אמרו אלא ממין אחד. יוחכמים אומרים כל שהוא כלאים בסאה מצטרף לרובע³:

^א. כל סאה שיש בה רובע - הקב דהיינו אחד מכ"ד לסאה, שהסאה ששה קבין.
^ב. ימעט⁴ - אותו מין אחר המעורב בו, עד שיפחת הרובע ויתבטל בתוך הסאה. ומותר לזרוע ולא מיתסר משום זורע כלאים.

^ג. יבור - מכיון שהזקק למעט יסיר הכל, משום דמיחזי כמקיים כלאים (ב"ב צד ע"ב)⁵, מכיון שהתחיל לברור, אם לא היה בורר את כולו. אבל תחלתו פחות מרובע שרי. ואין הלכה כרבי יוסי:

^ד. בין ממין אחד - בין שאותו רובע ממין אחד, בין ממינין הרבה, צריך למעט⁶:

^ה. לא אמרו אלא ממין אחד - דאין שני מינין מצטרפין לשיעור רובע⁷:

^ו. יוחכמים אומרים כל שהוא כלאים לסאה - איכא בין חכמים לת"ק, כגון סאה שעורים שיש בה רובע שבולת שועל וכוסמין, לת"ק צריך למעט⁸ לחכמים אין צריך למעט, דאין שבולת שועל מצטרף לכוסמין, כיון דלא הוה כלאים בסאה של שעורים⁹. והלכה כחכמים:

(ב) גבמה דברים אמורים תבואה בתבואה וקטנית בקטנית תבואה בקטנית וקטנית בתבואה באמת¹⁰ אמרו זרעוני גנה שאינן נאכלין¹¹ מצטרפין אחד מעשרים וארבע בנופל לבית סאה רבי

¹ אם במתכוין לזרוע אפי' חטה אחת אסור אם לערב אפילו כל שהוא אסור אלא מדובר כשהיה מכנס תבואתו לאוצר נפל שם מין אחר אי נמי עירבן להאכיל לאנשי ביתו ונמלך לזורען (ר"ש).

² אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל האיסורין שריבה עליהן שוגג מותר מזיד אסור תמן את מרבה לבטל איסור תורה ברם הכא את מרבה לבטל מפני מראית העין (ר"ש).

³ אם נמצא צמח ויש צמח אחר כלאים מעורב בו אם היה פחות מחלק מעשרים וארבעה מן הכל מותר לקיימו (עי' מ"ק ו' סע"א הובא בעיונים אות), ואם היה חלק מעשרים וארבעה או יותר הרי זה עוקר את הצמח הזר וזורקו, לפי שדין ימעט ישנו גם בצומח, וזה הוא עיקר הדין, אבל לפי שלא היו בני אדם נזהרין בכלאים ולא היו חוששין למה שהיו עוקרין להם כיון שבכך מנקים להם את השדה. כשראו שכן, התקינו שיהו מפקירין את כל השדה (ר"ם).

⁴ פ' הבא לזרוע שדה חטים, ומתוך סאה של זרע חטים יש א' חלקי כ"ד של שעורים [פ' אם יש סאה, שהוא כולל כ"ד רובע הקב, ויש כ"ג רובע הקב חטים וא' רובע הקב שעורים], צריך לברור את הזרע עד שיהיה פחות מא' חלקי כ"ד [אפילו זרע א' פחות] (ר"ם). ודרך הברור הוא אפשרי גם להוסיף חטים, וגם לברור מתוכם את השעורים (ירושלמי) (ר"ם).

עי' רמב"ם (כלאים פ"ב ה"א) שאם זרע א' מעורב בכ"ד לוקה. ועי' רע"א שהקשה על הרמב"ם, שמשמעות הגמ' בב"ב היא שזה דרבנן, ועי' אריכות בענין בעיונים אות ב.

ועי' רשב"ם ב"ב צד ע"א ד"ה כל סאה שמביא א"נ נזרעו אלא שלא נשרשו עדיין ימעט אבל אם נשרשו אין להם עוד תקנה שכבר נאסרו בהשרשה. ועי"ש בתוס': ואין נראה דלשון ימעט משמע שכבר נשרשו [נזרעו - ב"ח]. ועי' עיונים אות א.

⁵ עי' רשב"ם (ב"ב צד ע"ב): משום דמיחזי כמקיים כלאים - מאחר שמתחיל למעט ומניח מקצתן ומיחזי כאילו מטיל אותן בידים וזורען במתכוין ואי כבר נזרעו בקרקע ובירר קצת ושייר קצת נראה כמקיים בקרקע כלאים ונפקא לן מקרא במ"ק ובתורת כהנים דלוקה.

⁶ מפרש בירושלמי דאם הרובע הוא מב' מינין יבור מין אחד ודיו ופליג אתלמודא דידן (ב"ב צד ע"ב) דכיון דטעמא דנראה כמקיים כלאים אם לא היה בורר גם המין השני יראה כמקיים כלאים (ר"ש). ולי נראה דלא פליג דדוקא מאותו המין שהתחיל לבור אם ישייר ממנו נראה כמקיים כלאים אבל מין האחר כיון דאין בו רובע אינו ניכר ואין בו משום מראית העין (רא"ש).

⁷ עד היכן עד רובה של סאה חזר והוסיף חזרה התבואה להתירה כמה דרבי שמעון אמר אין ב' מינין מצטרפין לאיסור כן הוא אומר הכא אין שני מינין מצטרפין להתיר היך עבידא היו שם עשרים ושנים רבעים ומחצה של חטין וחצי רובע שעורים ונפל לתוכו פחות מרובע עדשים אפי' כן אין ב' מינין מצטרפין להתיר. פ' עד רובה של סאה אין המינין מצטרפין אבל אם רבים המינים על הסאה מודה ר"ש דמצטרפין אף על פי שכל מין ומין בפני עצמו פחות מרובע כ"ב רבעים ומחצה כ"ג רבעים הוא שיעור לבטל לפחות מרובע כמו שבארנו שהוא א' מכ"ד ואם היה חצי רובע שעורים זה מצטרף עם הכ"ב רבעים ומחצה חטין נמצאת כאן כ"ג רבעים והיו מבטלין פחות מרובע עדשים שנפל אחרי כן (ר"ש).

⁸ משום מראית עינין (רא"ש).

⁹ עי' לעיל פ"א מ"א איזה מינים אינם כלאים זה בזה.

¹⁰ כל מקום שאמרו במשנה באמת היא הלכה למשה מסיני (ר"ם), עי' תרומות פ"ב מ"א, שבת פ"א מ"ג, שם פ"י מ"ד, ב"מ פ"ד מ"א, ב"ב פ"ב מ"ג, שכולם דיני דרבנן. אמנם עי' נזיר פ"ז מ"ג, שהוא מן התורה. ומקורו בלשון הגמ' בב"מ ס' ע"א ושבת צב ע"ב: כל באמת הלכה היא. ועי' רש"י בב"מ: כל היכא דתני

שמעון אומר כשם שאמרו להחמיר כך אמרו להקל הפשתן¹² בתבואה מצטרפת אחד מעשרים וארבעה בנופל לבית סאה:

¹¹ במה דברים אמורים תבואה בתבואה - תבואה במין תבואה או בקטנית¹³ הוא דאמרין¹⁴ ברובע לסאה ימעט, אבל זרעוני גינה שנתערבו בתבואה¹⁵ או בקטנית¹⁶:
¹² אחד מעשרים וארבע בנופל - מהן לבית סאה חטין, כלומר כשיעור הזרע שזורעים מהן למקום שזורעין בו סאה של חטין. ושיעור המקום שזורעים בו סאה של חטין הוא חמשים אמה על חמשים אמה¹⁷ ואין זורעים בו מזרעוני גינה אלא קב וחצי (ירושלמי) לפי שהן דקין ובקב וחצי מהן יש בהן כדי לזרוע מקום שזורעים בו סאה של חטין. נמצא לפי חשבון זה שאם נתערב בסאה אחת של תבואה או של קטנית או של זרעונים אחד מארבעה ועשרים של קב וחצי מזרעוני גינה שהוא אחד משה עשר בקב חייב למעט. הלכך אם נתערב בסאה תבואה כביצה וחצי זרעוני גינה שהוא אחד מכ"ד בקב וחצי קב ימעט¹⁸:

¹³ כשם שאמרו להחמיר - דזרעונים דקים אוסרים בשיעור מועט באחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה, כך אמרו להקל דזרעונים גסים שצריך מהן הרבה לזרוע בבית סאה אינן אוסרין בסאה חטין אלא אחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה, כגון זרע פשתן שצריך שלש סאים לבית סאה חטים אין צריך למעט עד שיתערב מהן שלש רביעים בסאה, והיינו דקתני הפשתן בתבואה מצטרפת אחד מכ"ד בנופל מהן לבית סאה, וכיון דנופל מהן שלשה סאין לבית סאה דהכי אמרינן בירושלמי נמצא שאין צריך למעט עד שיתערב מהן שלש רביעים של קב בסאה, וכן הלכה:
 (ג) היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים ימתין לה עד שתתליע ויפך¹⁹ ואח"כ יזרע אם צימחה לא יאמר אזרע ואח"כ אופך אלא הופך ואחר כך זרע כמה יהא חורש כתלמי הרביעה אבא שאול אומר כדי שלא ישיר רובע לבית סאה:

באמת הלכה, ואין לחסם ולגמגם בדבר. ועי' ר"ף סוכה (יט ע"א): כל באמת הלכה היא ואין חולק בדבר. ועי' רא"ש (הלכות מקוואות סימן א): אומר ר"י שלא מצינו בשום מקום הלכה למשה מסיני בפסול מקוה. ואם ישנו בשום מקום יש לפרשו כמו הלכה למשה מסיני עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית דברייתא דמס' חגיגה (דף ג ע"א) שאינה אלא כלומר דבר ברור כהלכה למשה מסיני וכן כל באמת הלכה היא שאומר בש"ס גבי מילי דרבנן כההיא דפ"ק בשבת (דף יא ע"א) לא יקרא לאור הנר באמת אמרו החזן רואה היכן התינוקות קורין ומפרש רבינו תם התם כל באמת הלכה. כתוב בירושלמי הלכה למשה מסיני. אף על גב דאיסור רואה לאור הנר מדרבנן אלא דבר ברור כהלכה למשה מסיני קאמר. ועי' גליון הש"ס ירושלים פ"א ה"ג שהתקשה ולא ראה דברי הרא"ש, אמנם בגליון הש"ס בכלאים כן מביא את הרא"ש. ועי' מרומי שדה (סוכה דף לח ע"א): אבל הרמב"ם מפרש כל באמת הללמ"ס ממש, וכן הביא בהקדמת פי' המשניות הא דתנן באמת אמרו החזן רואה כו' שהוא הללמ"ס, אף על גב שאינו אלא מילי דרבנן. והפי' שהיה הללמ"ס שלא לגזור כאן כמוש"כ בהע"ש פ' מטות. וה"נ הללמ"ס דאם ירצה לברך על כזית שאינו מחויב מה"ת הבן מברך כו'. ויש כעין זה בשו"ת חוות יאיר סי' קצב אות יח.

¹¹ ר"ל שאותם הזרעים עצמן אינן נאכלין כמו שנאכלין הפולין והאפונין וזולתם, והם כגון זרע הצנון וזרע הלפת וזרע הכרפס וזרע הגזר וזרע "אלראזיאנג" וזולתם מכל הדומים להם מן הזרעונים שאינן אוכל (ר"ם).

¹² הפשתן בתבואה וכו' הוא דברי החכמים ולא ר"ש (ר"ם).

¹³ וה"ה קטניות בתבואה (ר"ם).

¹⁴ ת"ק במשנה א'.

¹⁵ מיני תבואה חמשה, והם חטים ושעורים וכוסמין ושבלת שועל והשיפון (ר"ם).

¹⁶ קטנית כגון הפול והשעועית והספיר והפונין והפורקדן והכרשינין וזולתם ממה שדומה להן מן הזרעונים (ר"ם).

¹⁷ עירובין כג ע"ב. ויהיה בתשבורתה אלפים וחמש מאות אמה. וכל חלקה שמדת תשבורתה אלפים וחמש מאות אמה בין שהיתה מרובעת או עגולה או משולשת או באיזה אופן שתהיה הרי זו נקראת בית סאה (ר"ם).

¹⁸ וכן מצטרפין כל הזרעונים הללו להשלים מהן חלק מעשרים וארבעה ממה שזורעים בבית סאה (ר"ם).
¹⁹ עי' רמב"ם כלאים (פרק ב הלכה יג): היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים קודם שיצמחו החטים, ימתין לה עד שיפסדו החטים ויתליעו בארץ כמו שלשה ימים אם היתה שדהו רוח ואחר כך יפכה במחרישה ויזרע המין האחר, ואינו צריך להפך את כולה עד שלא תשאר חטה שלא נעקרה אלא חורש את השדה כדרך שחורשין אותה קודם המטר כדי שתרוה. ועיי"ש בראב"ד: א"א לא נשנית כך בתוספתא (פ"א ה"ב) אלא הופך את הזרע לא הפך ימתין לה עד שיתליע ועד כמה תשהא שלשה ימים במקום הטינא, נמצא לזה הלשון מה ששנו במשנה ימתין עד שיתליע ויפך או יפך קאמר ובחדא סגי ליה. אם כן יש מח' אם "ויפך" פי' "או יפך" או "וגם יפך".

כלאים

⁷ עד שתתלע - ושיעורה הוי כשתשהה בארץ שלשה ימים בקרקע לחה²⁰ וביבשה צריך יותר:
⁸ ויופך - יהפוך הקרקע במחרישה בשביל שלא יצמח הזרע:
⁹ כמה יהא חורש - שלא תאמר שהוא צריך לחרוש תלמים תלמים קטנים סמוכים זה לזה, אלא כתלמי הרביעה כתלמים שדרך בני אדם לחרוש אחר שתדך הרביעה שחורשים תלמים גדולים²¹:
¹⁰ כדי שלא ישייר רובע לבית סאה - שלא ישאר בארץ מקום שאינו מהופך אלא פחות מכ"ד בקרקע שהוא חורש דהיינו רובע קב לבית סאה. ואין הלכה כאבא שאול:
(ד) הזרעה ונמלך לנוטעה לא יאמר אטע ואחר כך אופך אלא הופך ואח"כ נוטע לנוטעה ונמלך לזרעה לא יאמר אזרע ואח"כ אשרש אלא אשרש ואח"כ זרע אם רצה גומם עד פחות מטפח זרע ואח"כ אשרש²²:
¹¹ זרועה ונמלך לנוטעה - שהיתה זרועה תבואה ונמלך לנוטעה גפנים²³:
¹² גומם - לשון גוממו עם השופי דפרק גיד הנשה (צב ע"ב) כלומר כורת הגפן סמוך לקרקע שלא ישייר גבוה מן הקרקע טפח²⁴:
(ה) היתה שדהו זרועה קנבוס או לוף לא יהא זרע ובא על גביהם שאינן עושין אלא לשלשה שנים. ה"תבואה שעלה בה ספיהי אסטים וכן מקום הגרנות שעלו בהן מינין הרבה וכן תלתן שהעלה מיני צמחים אין מחייבין אותו לנכש אם נכש או כיסה אומרים לו עקור את הכל חוץ ממין אחד:
¹³ קנבוס או לוף - שמינים הללו אין התלעה וחרישה מועלת בהן, לפי שמתקיימים בארץ שלשה שנים ואינן מתלעין²⁵:

ועי' בתורת זרעים (להסביר שיטת הראב"ד): כל שקצר הזרעים ונשארו העיקרין בארץ, אף על פי שעתידים להצמיח שנית, מ"מ שוב אין על העיקרין שם זרעים, רק כח של צמיחה גרידא שנשארה בקרקע, ואיסורא דכלאים אינו אלא בב' מיני זרעים ממש. ולפ"ז ניחא נמי מה דסגי בהתלעה ג' ימים גרידא אף בלי הפיכת המחרישה אף על פי שסופם לצמוח, משום דכל זרעים לאחר שהתלעו נתבטל מהם שם זרעים, ולא נשארה כאן בקרקע רק כח של צמיחה גרידא, וע"כ מותר לזרוע ע"ג מין אחר ואין כאן משום זרע כלאים. יעויין בגליון הש"ס על הירושלמי שרמז לזה שכתבנו. ועי' לקמן הערה 23.
²⁰ ר"ש בשם הירושלמי.

²¹ ר"ש בשם הירושלמי, אמנם לשון הר"ם: אחר שחייבנוהו להפוך את השדה אמר שאינו חייב להפוך את כולה תלם בצד תלם עד שלא ישאר בה אפילו מעט שלא נהפך, אלא חורשה כמו שהופך לפני המטר כדי שירד בה המטר ויחדור לעומקה, וזו הפיכה קלה בלי הקפדה.

²² עי' כלאים פ"ו ה"ד: ילדה פחות מטפח אינה מקדשת את הזרעים, במה דברים אמורים בשתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב אבל אם היה כל הכרם כן הרי זה מקדש. פי' הכ"מ: בפרק משוח מלחמה (דף מג ע"ב) ופירש"י נ"ל דקסבר כדאמרין במנחות קנבוס ולוף אסרה תורה שאר זרעים מדרבנן נינהו ובכי האי כרם לא גזור רבנן אבל כוליה כרם גדול וכו' הואיל וחשיבא גזור עלה עכ"ל. ואין נראה כן מדברי רבינו שלא חילק בדין זה בין קנבוס ולוף לשאר זרעים. ומשמע לי שדין זה בכלל שיעורים שהם הלכה למשה מסיני:

ועי' שביעית פ"א מ"ח ברע"א אות י'.

ועי' ב"ב פ' ע"ב: הלוקח אילן מחבירו לקוץ מגביה מן הקרקע טפח וקוצץ וכו' ובגפנים מן הפקק ולמעלה. וצ"ע, שהרי לפי מש"כ בהערה 23 אם זה דווקא אילן, יש לקשר משנה זו עם מש"כ בב"ב, אבל לפי אלה שזה דווקא גפן, היו צריכים לכתוב כאן מן הפקק ולא טפח, אז אין קשר לכאן.

²³ ר"ש, אמנם עי' ר"ם: הזרעונים כגון תבואה וקטניות וזרעוני גנה נקראת זריעה. ונטיעת האילנות נטיעה. אמנם בהלכות כלאים הרמב"ם מביא דווקא גפנים. ועי' גר"א בשו"ע שמציין להלכות כלאים פ"א מ"ו ששאר אילנו אינם כלאים עם זרעים, מקורו בתוספתא פ"א ה"???, ועי' יר"ד רצ"ה ס"ג שזה מח' ש"ך וב"י, ואולי אין מקומו חוץ מכאן? אולי פ"א מ"ו???. ועוד עי' לעיל פ"ב ה"ג שלרמב"ם צריך להמתין ג' ימים, והראב"ד חולק, ועי' לעיל הערה 19.

²⁴ ר"ש, אמנם עי' בר"ם: כורת השרשים עד שלא ישאר מהם באדמה אלא פחות משיעור טפח, ואח"כ משרש ועוקר עד שלא ישאר מן השרשים כלום, ע"כ אמנם בהלכות הרמב"ם כותב כמו הר"ש, שהפחות מטפח הוא מעל הקרקע.

²⁵ ר"ש, אמנם בר"ם איתא: הוא צמח שאם נכרת ונשארו שרשיו באדמה שהוא צומח אחרי שלש שנים, אמר אף על פי כן לא יזרע על גביהן עד שיעקור שרשיהן, וכן הוא הלכות כלאים, ועי"ש בראב"ד: רמב"ם הלכות כלאים פרק ב הלכה יב

שנים לא יהיה זרע באותה שדה מן אחר עד שיעקור העיקרין. שדה שהיתה זרועה קנבוס ולוף לא יהא זרע ובא על גביהם שאין עושים אלא לשלש שנים וזה הענין אינו מדבר בזרוע וקצור אלא בשזרען ולא

כלאים

^י. אסטיס - צבעו דומה לתכלת קורין לו בערבי ני"ל ובלע"ז אנדיק"ו, ורגילים שכורתים אותו וחוזר וצומח, ומה שצומח פעם שנייה נקרא ספיח. אי נמי מה שצומח מן הזרע הנופל בשעת קצירה קרוי ספיח:

^{יה}. מקום הגרנות - שדשים בו תבואה וקטנית:

^ט. תלתן - בערבי חולב"א ובלע"ז פינגריק"ו:

^כ. אין מחייבין אותו לנכש - דבלאו הכי סופו לעקרו לפי שאסטיס קשה לתבואה והעשבים קשים לתלתן כשנזרע למאכל אדם, ומקום הגרנות נמי קשים לו הזרעים שמחלידים את הקרקע ומלקים אותה ולא חזי תו למקום דישה²⁶:

^{כא}. ואם נכש או כסח - דהשתא גלי דעתיה דניחא ליה באותם הנשארים שהרי עקר הכל חוץ מזה, אומרים לו עקור את הכל מפני שהוא נראה כמקיים כלאים:

^{כב}. נכש - שעקר הצמחים בידי עמ השרש²⁷:

^{כג}. כסח - שחתך העלים והשורש נשאר בארץ, תרגום לא תזמר לא תכסה²⁸:

(ו) ^כהרועה לעשות שדהו משר משר מכל מין ב"ש אומרים שלשה תלמים של פתיה ובה"א מלא העול השרוני וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו:

^{כד}. משר משר - ערוגות ערוגות וכל ערוגה ממין אחד לברו²⁹:

^{כה}. שלשה תלמים של פתיה - כלומר מניח בין משר למשר ריוח שלשה תלמים של מחרישה מלשון יפתח וישדד אדמתו (ישעיה כח)³⁰ ובירושלמי מפרש שהם שתי אמות רוחב על שתי אמות אורך³¹, ואח"כ מיצר והולך אם ירצה עד שלא ישאר ביניהן בסוף המצר אלא כל שהו³², שהרי בכך הן נראים שלא נזרעו בערבוביא:

^{כו}. העול השרוני - כמלוא רוחב העול שחורשים בו בשרון, דהיינו בבקעה³³, שהוא רחב מן העול שחורשים בו בהר:

^{כז}. וקרובים דברי אלו וכו' - ששיעור שלשה תלמים של פתיה קרוב להיות שוה למלוא העול השרוני:

(ז) יהיה ראש תור חטים נכנס בתוך של שעורים מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו. "ישלו חטים ושל חבירו מין אחר, מותר לסמוך לו מאותו המין³⁴. "ישלו חטים ושל חבירו חטים, מותר לסמוך

צמחו שלא יחשב עליהן שהתליעו אלא פעמים שהן שוהין זמן גדול תחת הארץ משנה לשנה ומצמיחים. ועי' בהגר"א בשו"ע שהראב"ד פירשו כפי הר"ש.

²⁶ ר"ש, אמנם בר"ם איתא: והטעם באלו הדינים, שהצמח המעורב ממינים הרבה אם רואים שאינו לרצונו של בעל השדה אין מחייבין אותו לעקור.

²⁷ ר"ש.

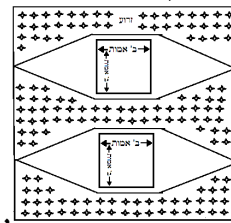
²⁸ ר"ש.

²⁹ ר"ש, ועיי"ש שמוסיף: מלשון (קידושין לט ע"א): רב זרע גינתא דבי רב משארי משארי. פי' רש"י: משארי משארי - ערוגות ערוגות. ועי' בראשית (יב ו) תרגום אלון מורה - מישר מרה, וכן שם (יג ז'): ככר הירדן - ככר ירדנא וכו', ול"נ שזה לשון של מקום. @

עי' לקמן משנה י' שכל זה רק בתבואה, אבל בירק הרבה פחות, וכן עיי"ש שכל זה דווקא אם אינו רחב י' אמות וחומש, דאז הוה שדה לעצמו, וצריך להרחיק בית רובע {הגר"ח ק טען בשם החזו"א, שזה חזו"א נגד הרדב"ז ולא ראיתי כזה רדב"ז}.

³⁰ ר"ש. אמנם עי' ר"ם: האדמה כשנרטבת מתבקעת בקעים רחבים, נקרא כל בקע מהם תלם של פתיה, ענינו חריץ שנפתחת הארץ.

³¹ ויכול לעשות הב' אמות בין בתחלה ובין באמצע ההפסק ומיצר מכל צד וכו"ל פ"ג ה"ט (דרך אמונה בשם החזו"א סי' ו סק"א??).

³² ר"ש. כזה: , וכן מובא ברמב"ם הלכות כלאים וכן בשו"ע, ועי' דרך אמונה שמביא בשם החזו"א שזה דוגמת ראש תור (משנה ז'), וצ"ע אם זה פשוט או חידוש.

³³ ר"ש ור"ם.

³⁴ עי' רמב"ם כלאים פ"ג ה"ז: במה דברים אמורים שצריך הרחקה או דבר המבדיל בשזרע בתוך שדהו, אבל אם היתה שדהו זרועה חטים מותר לחבירו לזרוע בצדה שעורים שנאמר שדך לא תזרע כלאים, אין

כלאים

לו תלם של פשתן ולא תלם של מין אחר. ר"ש אומר אחד זרע פשתן ואחד כל המינין רבי יוסי אומר אף באמצע שדהו מותר לבדוק בתלם של פשתן:

^{כב} תור - הוא שם תכשיט³⁵ של אשה שצורתו משולשת כלומר בעל שלש זוויות, לשון תורי זהב נעשה לך (ש"ה א) ועל שמו קורין קרן זוית המחודדת ראש תור³⁶. ואם קרן זוית של שדה שהיא זרועה חטים נכנסת בתוך שדה של שעורים מותר³⁷ מפני שהוא נראה כסוף שדהו³⁸ וניכר שלא נזרעו בערבוביא:

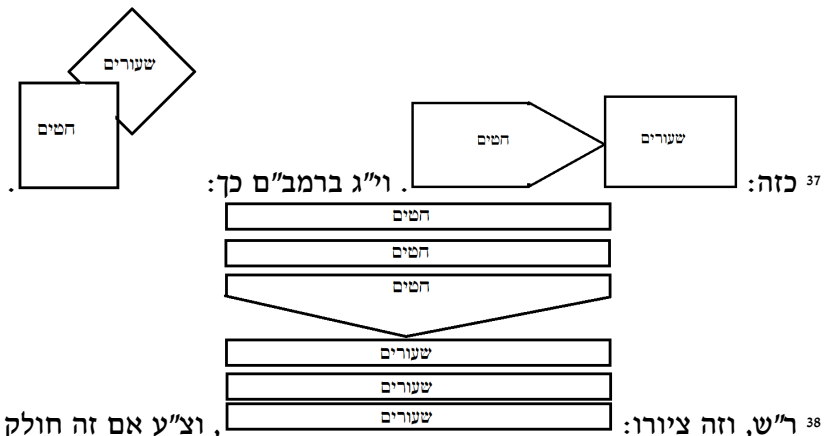
^{כג} מותר לסמוך לו מאותו המין - מותר לסמוך אצל שדה חטין שלו מאותו המין של שדה חבירו ואין נראה ככלאים בשדהו משום דנראה כסוף שדה חבירו³⁹:

^ל מותר לסמוך לו תלם של פשתן - שהרואה יודע שלא זרעוהו שם אלא כדי לבדוק שדהו אם טובה לזרוע בה פשתן אם לאו, לפי שאין אדם עשוי לזרוע תלם אחד של פשתן שאין לו בו שום תועלת⁴⁰. אבל של מין אחר דאדם עשוי לזרוע ממנו תלם אחד בלבד, אפילו לא זרעו אלא לבדוק שדהו אסור, שהרואה אומר לצרכו זרעו כדי ליהנות בו⁴¹:

האיסור אלא שיזרע שדהו כלאים שלא נאמר הארץ לא תזרע כלאים, ולא עוד אלא אפילו זרע בתוך שדהו שעורים סמוך לחטים ומשך זרע השעורים עד שסמכו לשדה חבירו שהיא זרועה שעורים הרי זה מותר, מפני שנראו השעורים שבתוך שדהו שהן סוף שדה חבירו. והנה דרשה זו של "שדך לא תזרע" ולא שדה חבירו, הקשה החזו"א שאין דרשה כזו, אמנם עי' רע"א: שמביא את דברי הרמב"ם ומוסיף: וכתב הכ"מ דוקא היכא דנזרעו תחלה ב' השדות בהיתר ואח"כ זרע שעורים והמשיכה עד שדה חבירו, ע"כ ולא הקשה שאין לו מקור בחז"ל. ועי' רדב"ז שזה דווקא בכלאי זרעים אבל בכלאי הכרם איתא בירושלמי כרמך אין לי כרמך כרם אחר מנין ת"ל כלאים. ועי' חזו"א כלאים סי' ה' סק"א י"ד שזה דווקא כרם גדול של י' אמות וחומש מרובע. ועי' תורת זרעים פ"ב מ"ח: משמע דוקא שלו עם של חבירו הוא דאין בהם משום כלאים, אבל לזרוע כל הב' מינים בשדה חבירו ודאי אסור משום כלאים, וכן מבואר לקמן בירושלמי בפ"ז ה"ג דהזרוע כלאים בכרם חבירו עובר משום זרוע כלאי הכרם, ולא מסתבר לחלק בין כלאי הכרם לכלאי זרעים.

³⁵ עגיל (ר"ם).

³⁶ ר"ם.

³⁸ ר"ש, וזה ציורו: , וצ"ע אם זה חולק על הרמב"ם.

³⁹ ר"ם.

⁴⁰ לפי שהוא מועט מאד ואינו מוציא כדי ליהנות בו (נוסף בר"ם). ועי' רמב"ם כלאים פ"ג ה"ז: ונמצא כזרוע להשחתה. וצ"ע שלא מצאנו "זרוע להשחתה" בשום מקום. ועי' תורת זרעים פ"ד מ"ב שההשחתה מוציאה אותו ממראית עין. ועי' בהגר"א לירושלמי (כלאים פ"ב ה"ה - הגהות על פי העתקת הרד"ל): הטעם לזה משום דפשתן יש שזרעה משום קנים ויש שזרעה משום זרעים ואם עושה בדיקה אז אינו ממתין עד שיגדלו הזרעים ממנה אלא כיון כשגדל העץ קוצר תיכף לכן מותר ולכן שפיר תופס פשתן ולא זרע אחר. [בעיני פלא, א' שזה דרך הגר"א בכלל להגיד דבר ללא מקור, וגם מעניין אם יש לזה מקור].

עיי' ברא"ש דפי' שם משום דפשתן מזיק לתבואה, ועי' צפנת פענח (כלאים פ"ג ה"ז) ועיי' ב"מ דף ק"ט ע"א דפשתן מכחיש את הקרקע ושם דף ק"ז ע"א גבי תחלי דבי כיתנא כו' ובנדרים דף מ"ט ע"א דיש בפשתן דבר הראוי לאכילה והיינו הירק שבו והחזיז.

ועי' קרית ספר: דלא תזרע כתיב והיינו כשזרוע לקיים.

⁴¹ ר"ם.

כלאים

ל^א. אחד זרע פשתן ואחד כל המינין - אסור לסמוך תלם אחד, שהרואה אינו יודע דלבדוק שדהו הוא עושה⁴² :

ל^ב. מותר לבדוק בתלם של פשתן - שהכל יודעים שאין מתכוין לקיים הפשתן אלא לבדוק שדהו אם היא יפה לפשתן⁴³. והלכה כתנא קמא :

(ח) י"אין סומכין לשדה תבואה חרדל וחריע אבל סומכין לשדה ירקות חרדל וחריע י"וסומך לבור ולניר⁴⁴ ולנפה ולדרך ולגדר גבוה עשרה טפחים ולחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה ולאילן שהוא מיסך על הארץ ולסלע גבוה עשרה ורחב ארבעה⁴⁵ :

ל^ג. חריע - כרכום יערי, וקורין לו בערבי אלקורטו"ם. ושני מינים הללו דהיינו חרדל וחריע הן מזיקין לתבואה ואם לא שבעל השדה זרעם ורוצה בקיומם לא היה מניח לאדם אחר שיזרע אחד משני אלו המינים סמוך לתבואה שלו, הלכך נראה כמקיים כלאים בשדה⁴⁶ :

ל^ד. אבל סומכין לשדה ירקות - שאינן מזיקין לירקות והרואה אומר של אדם אחר הם ובעל הירקות אינו מקפיד עליהן אם הם סמוכים לירקות שלו לפי שאינן מזיקין להן⁴⁷ :

ל^ה. וסומך לבור - אם יש בתוך שדה של תבואה מקום בור שאינו חרוש וזרוע בית רובע או יותר, סומך שם זרע אחר, וכן סומך אצל ניר והוא מקום חרוש⁴⁸ :

ל^ו. ולגפה - גדר אבנים סדורות כעין חומה בלא טיט⁴⁹ :

ל^ז. ולדרך - אם דרך היחיד מפסקת בין שתי שדות מותר לזרוע מין א' בזו ומין א' בזו⁵⁰ :

ל^ח. מיסך על הארץ - שאין נופו גבוה מן הארץ שלשה טפחים, אם יש תחתיו זרע מותר לסמוך מבחוץ זרע אחד דכגדר דמי⁵¹ :

ל^ט. ולסלע - לא אצטריך למתנייה דאין לך מחיצה גדולה מזו, אלא לאשמועינן דאפילו סלע בעינן ארבעה רוחב⁵² דבפחות מכאן אין שמה מחיצה להפסיק⁵³ :

(ט) הרוצה לעשות שדהו קרחת קרחת מכל מין עושה עשרים וארבעה קרחות לבית סאה מקרחת לבית רובע וזרוע בתוכה כל מין שירצה היתה קרחת אחת או שתים זרעם חרדל שלש לא יזרע חרדל מפני שהיא נראית כשדה חרדל דברי ר"מ י"וחכ"א תשע קרחות מותרות עשר אסורות ר' אליעזר בן יעקב אומר אפילו כל שדהו בית כור לא יעשה בתוכה חוץ מקרחת אחת:

⁴² ר"ם, אמנם בר"ש איתא: מפרש בירושלמי (שם) משום דרבי שמעון סבר דאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו כלומר ומתוך דלא מיתסר משום חבירו לא מיתסר נמי משום דנפשיה.

⁴³ ויזרע בו לשנה אחרת (ר"ש).

וענין לבדוק, לנסות את השדה אם ראויה היא לצמח הפשתן או אינה ראויה, ולא חש ר' יוסי למראית העין אלא מתיר אף על פי שנראה כלאים. וחכמים חוששין למראית העין, לפיכך לא התירו לבדוק השדה בתלם שלפשתן אלא בסוף השדה (נוסף בר"ם).

⁴⁴ פי' חרישה.

⁴⁵ עי' פאה ריש פ"ב, שלא נמנה גדר המפסיק לענין פאה, אלא רק לענין אילנות, ובזה כתוב ואינו מפסיק לאילן אלא גדר (משנה ג), וצ"ע למה אין גדר וגפה שם.

⁴⁶ ר"ם.

⁴⁷ ר"ם. ועי' הלכות כלאים פ"ג ה"ח: היתה שדהו ושדה חבירו שבצדה זרועין שני מיני תבואה לא יזרע ביניהם חרדל וחריע אפילו תלם אחד מפני שהעם זורעים מאלו תלם אחד, אבל אם היו שתי השדות זרועין שני מיני ירקות מותר לזרוע ביניהן חרדל וכו'. וצ"ע מה נוסף בזה שיש בין ב' ולא מוזכר בפיה"מ.

⁴⁸ ר"ש, אמנם בר"ם איתא: ר"ל שאם היה בין זה החרדל והתבואה אחד מאלו המפסיקים הרי זה מותר. ועי' רמב"ם הלכות כלאים שלא מזכיר מין.

⁴⁹ ר"ש.

⁵⁰ ר"ש.

⁵¹ ר"ש בשם התוספתא, ועי' משנה עירובין צט: אילן שהיה מיסך על הארץ, אם אין נופו גבוה מן הארץ שלשה טפחים - מטלטלים תחתיו. אמנם בר"ם איתא: הוא שענפיו מגיעין לארץ ונעשה כמין אוהל, ע"כ, ולא מזכיר ג' טפחים.

⁵² עי' עירובין טז הובא לקמן הערה 152 (ר"ש), אכן מסתימת לשון הרמב"ם בפ"ג מכלאים הט"ו משמע, דדוקא גבי סלע בעינן רוחב ד', הואיל דלא נעשה לשם גדר, אבל גבי גדר לא בעינן רוחב ד'. וכן כתב התיר"ט בשם מפרש אחד (תורת זרעים).

⁵³ ר"ש, ועי' המשך לשונו: רוחב ד' דקתני ברישא גבי חריץ אגפה וגדר נמי קאי ומיהו לא יתכן דאינו מענין אחד דארבעה דגדר לאו בעובי גדר אלא ברוחב אף על פי שעובי כל שהוא אבל ד' דחריץ אפי' ארוך כמה אמות בעי ד' טפחים משפתו לשפתו.

כלאים

^מ קרחת - מקום פנוי שאינו זרוע כשהוא מרובע קרוי קרחת, כמו בקרחתו דהיינו שנמרט השער והמקום חלק⁵⁴:

^מ עשרים וארבעה קרחות לבית סאה - ובכל קרחה זרוע מין א'. ובית סאה הוא חמשים אמה על חמשים אמה, וכשאתה עושה בו כ"ד קרחות נמצאת כל קרחה עשר אמות ושני טפחים ומחצה אורך על עשר אמות רוחב, כיצד אם תעשה מחמשים על חמשים כ"ה קרחות תהיה כל קרחה עשר על עשר, קח אחת מהן כדי שישארו כ"ד קרחות ותחלקנה לכ"ד רצועות נמצא כל רצועה שני טפחים ומחצה רוחב על אורך עשר, שכל אמה היא בת ששה טפחים הרי ששים טפחים, לעשר אמות תן כל רצועה מאלו לראש כל קרחה נמצאת כל קרחה עשר אמות ושני טפחים ומחצה אורך על עשר אמות רוחב⁵⁵:

^מ מקרחת לבית רובע - שהרי יש בסאה עשרים וארבעה רביעית של קב תן אותם לעשרים וארבעה קרחות הרי לכל קרחה בית רובע⁵⁶:

^מ כל מין שירצה - ולא מצריך רבי מאיר הרחקה כלל דכיון דמרובעות הן נראות מופרשות ומובדלות זו מזו:

^מ היתה - בתוך שדה תבואה קרחת אחת של בית רובע או שתי קרחות:
^מ זורעם חרדל - דאינו נראה כשדה חרדל בתוך שדה תבואה, אבל שלשה קרחות⁵⁷ נראות כשדה חרדל בתוך שדה תבואה לפי שאין רגילות לזרוע מן החרדל שדה גדולה. ושאר מינים אפילו שלשה קרחות אינן נראין כשדה כיון שרגילין לזרוע מהן הרבה ביחד⁵⁸:

^מ וחכמים אומרים תשע קרחות מותרות - ארישא קמהדר, דקאמר רבי מאיר דזורע כל כ"ד קרחות מכל מין שירצה, וחכמים אוסרים לסמוך מין אצל מין אחר אלא עושה לבית סאה כ"ה קרחות דהיינו חמש שורות וכל שורה מחמש קרחות וזרוע קרחה ראשונה של שורה ראשונה ומניח שניה שאצלה בורה וזרוע שלישית ומניח רביעית בורה וזרוע חמישית ומניח שורה שניה כולה בורה וזרוע משורה שלישית קרחה ראשונה ושלישית וחמישית הרי תשע קרחות זרועות לבית סאה⁵⁹:

^מ עשר אסורות - שצריך שיהא מפסיק בין כל קרחת וקרחת כשיעור קרחת דהיינו בית רובע בקירוב. והלכה כחכמים:

^מ בית כור - ל' סאים. וטעמא דרבי אליעזר בן יעקב לא אתפרש:

⁵⁴ ר"ש, אמנם איתא בר"ם: חלקת אדמה מרובעת, ואין שום הבנה שהוא מקום פנוי שאינו זרוע, שהרי לפי ר"מ כל המקום זרוע, ואין מפסיק בין חלק לחלק רק שזה מין א' וזה מין אחר, ועי' לשון הרא"ש: מקריח את שדהו ממין הזרוע בו לזרוע בו מין אחר.

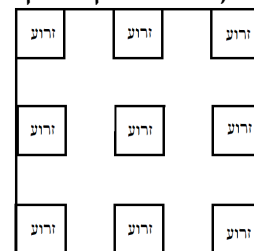
⁵⁵ ר"ש.

⁵⁶ ר"מ.

⁵⁷ ל"ד סמוכות זו לזו.

⁵⁸ ר"ש, אמנם איתא בר"ם: ומותר לו לזרוע [שדה שזרוע כ"ד קרחות] שתי קרחות מהן חרדל, אבל שלש קרחות סמוכות זו לזו לא, מפני שנראות כשדה חרדל ויהיו אלו המינים האחרים כלאים. ועוד נוסף בר"ם: ומה שייחד חרדל, מפני שצמח זה אינו כחטים ושעורים ושאר קטניות שזורעין מהן שדות גדולות, שאין זורעין ממנו אלא שיעור מועט, וגדולה שבשדות חרדל שלש קרחות, ולפיכך תיעשה שדה חרדל, ואלו זרע שלש קרחות ממין זולת החרדל לא היה נראה כשדה אותו המין.

⁵⁹ ר"ש. ועי' ר"ם: כל קרחת מהם בית רובע, כדי שיהו רחוקות זו מזו מרחק שוה, ויהיה בין כל קרחת וקרחת קרוב לקרחת אחת בלי זריעה. וביאור זה, שבית סאה חמשים על חמשים, ובית רובע עשר וחומש על עשר וחומש, ונשאר בין כל קרחת וקרחת תשע אמות ושלושה חומשין וחצי חומש, וזה קרוב לשיעור

קרחת. כזה:

והנה לפי הר"ש אין הבדל בין משנה זו למשנה הבאה, אבל לפי הרמב"ם צריכים חילוק בין משנה זו שמפסיק בט' אמות וג' חצי חומשים, ועי' חזו"א סי' ו' סק"ג שמחלק בין מרובה למלבן. ועוד עי' חזו"א שם שאם מרחיק ב"ר ממש עושה כמה מינים שירצה. ועי' דרך אמונה ברמב"ם שם, שהעיקר להלכה היא כר"ש.

כלאים

(י) ז"כל שהוא בתוך בית רובע עולה במדת בית רובע אכילת הגפן והקבר והסלע עולין במדת בית רובע י"תבואה בתבואה בית רובע י"ירק בירק ששה טפחים י"תבואה בירק בתבואה בית רובע ר' אליעזר אומר ירק בתבואה ששה טפחים:

⁶⁰ כל שהוא בתוך בית רובע - כגון נקעים מלאים מים, אף על פי שאינם ראויים לזריעה עולים למדת בית רובע ליחשב הרחק בין מין ומין⁶⁰:

⁶¹ אכילת הגפן - מה שהגפן תופסת ואוכלת סביבותיה, דהיינו כדי עבודתה⁶¹, עולה למדת בית רובע להשלים עשר אמות וב' טפחים ומחצה אורך על עשר אמות רוחב, דאמרינן לעיל שהוא שיעור בית רובע שצריך להפסיק בין מין למין⁶². וכן הקבר נמי עולה. וכן הסלע, ובסלע שאינו גבוה עשרה מיירי דאי גבוה עשרה הוי מחיצה ומפסיק בפני עצמו:

⁶² תבואה בתבואה בית רובע - היתה שדהו זרועה חטין ורוצה לזרוע בה שעורים צריך להרחיק בית רובע, ובלבד שלא יהיו חטין מקיפים את השעורים מד' רוחות דהתם לא מהניא הרחקה עד שיהא פתוח מרוח אחת⁶³:

⁶³ ירק בתבואה בית רובע - ודוקא במרובע הוא דבעינן הכי, אבל אם רצה לעשות שורה של ירק בתוך שדה של תבואה עושה אורך שורה של עשר אמות ומחצה על רוחב ששה טפחים שהחמירו במרובע טפי מבשורה, והכי אמרינן בירושלמי⁶⁴:

⁶⁴ רבי אליעזר אומר ירק בתבואה ששה טפחים - דסבר לא מחמרינן במרובע טפי מבשורה. ואין הלכה כר"א:

(יא) תבואה נוטה על גבי תבואה וירק ע"ג ירק תבואה ע"ג ירק ירק ע"ג תבואה הכל מותר חוץ מדלעת יונית⁶⁵ ר' מאיר אומר אף הקשות ופול המצרי ורואה אני את דבריהן מדברי:

⁶⁵ תבואה נוטה על גבי תבואה - כגון שנזרעו כהלכתן⁶⁶ אלא שהשבולים מתוך גדלן נכפפים ושוכבים זה על זה, וכן כולן⁶⁷:

⁶⁶ חוץ מדלעת יונית - שעלין שלה ארוכים ומתפשטין ביותר וכשהן נוטין ע"ג תבואה או ירק הן מסתכנין ומתקשרין יותר מכל שאר מינין ומיחזו כלאים:

⁶⁷ ופול המצרי - פשול"י בלע"ז:

⁶⁸ ורואה אני את דבריהן מדברי - שאין בהן מסבכין ומסתכנין כדלעת יונית. וכן הלכה שהכל מותר חוץ מדלעת יונית:

פרק ג

(א) כאערוגה⁶⁸ שהיא ששה טפחים על ששה טפחים, זורעים בתוכה חמשה זרעונים⁶⁹. ארבעה בארבע רוחות הערוגה, ואחד באמצע. היה לה גבול גבוה טפח⁷⁰, זורעין בתוכה שלשה עשר,

⁶⁰ ר"ש.

⁶¹ ר"ם ור"ש, פי' שעל אף דאיתא בפרק ד' מ"ב שנותנים כדי עבודתו, כאן לא צריך. ועי' הלכות כלאים פ"ד ה"ג שלא מובא, ועי"ש בדרך אמונה, שכל מקום כדי עבודתו לא נכלל בהרחק, והוא כמו שיטת הר"ש הובא בהערה הבא.

⁶² ועי' בר"ש: ויש מפרשים גפן שיבש ולא נשאר כ"א השרש בארץ עולה למדת בית רובע.

⁶³ ר"ש בשם הירושלמי. עי' לקמן פרק ג אות י והערה 104. ולא מובא בהלכות כלאים בכלל.

⁶⁴ ר"ש. אמנם בהלכות כלאים מובא רק מרובע.

⁶⁵ עי' לקמן ספ"ג.

⁶⁶ בראש תור.

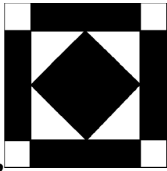
⁶⁷ ר"ש.

⁶⁸ מלבן בגינה שזורעים בהן ירקות (ר"ם).

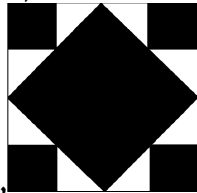
⁶⁹ אין הולכים בכלאים אלא אחר מראית העין (עי' לקמן משנה ה'), וכל זמן שנראה הצמח מובדל מן השניה הרי זה מותר אפילו היה סמוך לו [עי' רש"י הערה 179]. אופן ההבדלה ביניהם הוא על אחד מג' דרכים, האחד שיחפור ביניהם חריץ שעומקו טפח וארכו ששה טפחים אם היו שני המינין ירק כמו שיתבאר בפרק זה, או שיעשה ביניהם גבול גבוה טפח ורחבו טפח [עי' לקמן מ"ג שיש גם הפרש של תלם?]. הדרך השני שירחיק ביניהם טפח ומחצה והוא שיעור שלא יינקו זה מזה [עי' הערה 73]. והדרך השלישי שיטה עלי צמח זה לצד אחד ועלי הצמח השני לצד האחר כדי שיובדלו וייראו מובדלין כמו

שלשה על כל גבול וגבול, ואחד באמצע. כבלא ימע ראש הלפת בתוך הגבול, מפני שהוא ממלאהו. כירבי יהודה אומר ששה באמצע:

א. ערוגה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים וכו' זורעים וכו' - בפרק ר' עקיבא (שבת פד ע"ב)⁷¹ דרש לה מקרא דכתיב "כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח" (ישעיה סא יא): תוציא חד, צמחה חד, הרי תרי, זרועיה תרי הרי ד', תצמיח חד הרי חמשה. והא דתנן לעיל בפרק שני (משנה י) ירק בירק ששה טפחים, הני מילי בשדה גדולה, שיש בה ירק הרבה. אבל הכא, דאין זורע מכל אחד ואחד אלא מעט, לא חיישינן⁷². ומה שיש להקדים לפירוש המשנה הוא, כי אנחנו צריכין שיהיה בין כל זריעה וזריעה רחוק טפח ומחצה⁷³, כדי שלא יינקו זה מזה, אלא אם תהיה זויות בצד זויות או בצד צלע מקום זריעה שנייה, אז לא יצטרך, כי הגבלת הזויות יראה הבדלתם⁷⁴, ואז אין חוששין ליניקתם, אפילו הם זה בצד זה. וא"כ בערוגה שהיא ששה, אפשר לזרוע בה חמשה מיני זרעים, ולא תהיה כלאים וזו צורתה⁷⁵ ויהיה מדת מה שנזרע בזו הערוגה כ"ד טפחים⁷⁶, ואמרינן בגמרא פרק ר' עקיבא, דבערוגה בחרבה שנינו, אבל ערוגה בין הערוגות, אסור לזרוע בה חמשה מינין, שאם יזרע בכל רוח שבערוגה זו, ובכל רוח שבערוגה שסביבותיה, יראה הכל כמעורב. והר"ר שמשון ז"ל פי' ע"פ הירושלמי דכך הוא סדר הזריעה, מניח בקרנות חרב טפח וחצי חומש על טפח וחצי חומש, כדי שיתרחק זרע מזרע,

שיתבאר בפרק זה (משנה ה'). ועי' לעיל פ"ב מ"ז, ולפי זה מותר לזרוע כך: , ומה שחששו

בגמ' שמא ימלא הקרנות ויהיה זריעתו לערוגה, נראה כך: , ויהיה סה"כ כ"ז טפחים זרע [האמצעי היא ד' טפחים וחמישית טפח על ד' טפחים וחמישית טפח סה"כ כ"ו וג' חלקי ה'] (ר"ם). דרך אגב זה לשון הרמב"ם לקמן: וכל הענינים הללו ברורים למי שלמד תורת ההנדסה. אבל מי שלא למד ממנה כלום הרי הוא מקבל את כל הענינים האלה בתור קבלה, ואם היה בעל הבנה זכה מאד הנה תכלית מה שיוכל להבין הוא סדר הענין בלבד, לא שיתברר לו.

פי' שיעור של ירקות דהיינו ששה טפחים (עי' לעיל פ"ב מ"י). שצריך שיהיה לכל מין קרקע ו' טפחים כמו בתבואה בית רובע. וזה איתא בירושלמי. אמר רבי יוחנן אם ו' טפחים זרוע מין אחד. מותר לזרוע אפילו משהו ממין אחר סמוך לזה. כי כשיש ו' טפחים ממין א' אזי נראה שאינו עירבוב (שנו"א הקצור), היינו ארבע בכל דופן על כ"ש שחוץ מו' על ו' ואחד בתוך ערוגה דהיינו כל הששה ואין לחוש כלל ליניקת הזרע

דאין חוששין ליניקת הזרע כלל (שנו"א הארוך), וזה ציורו לפע"ד , עי' רש"י הערה 179.

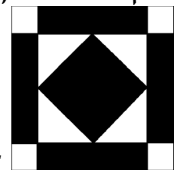
⁷⁰ פי' סביב ו' טפחים על ו' טפחים יש מדריגה גובה טפח, והוא טובב את כל הערוגה.

⁷¹ עי' אריכות בעיונים אות ג.

⁷² ר"ש, ועי' שנו"א הערה 69 שלומד את זה אחרת.

⁷³ ז"ל הר"ש: פי' בקונטרס [הובא לקמן הערה 179] דשיעור יניקת כל ירק טפח ומחצה ואף על פי שפירש שם עם מקום הזרע לא היה צריך לפרש כן אלא לפי שיטתו פי' דמצריך להרחיק ג' טפחים זה מזה שלא יתערבו היניקות ואינו כן דלא חיישי' בעירוב היניקות אלא שלא יינק כל א' מגופו של חברו והא דתנן בפרק לא יחפור (דף יז א) מרחיקין את הזרעין מן הכותל ג' טפחים דמשמע כך הוא שיעור יניקתן מ"מ עיקר יניקתן לא אזלא אלא טפח ומחצה ואפשר משום שהשרשים מתפשטין ג' טפחים.

⁷⁴ לשון זו מגומגם, ורש"י לקמן הערה 179 יותר ברור. ועי' תוס' שם שחולק, וכן הר"ש חולק.

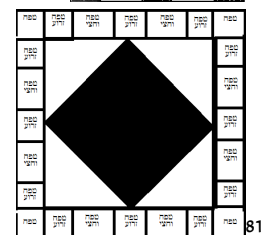
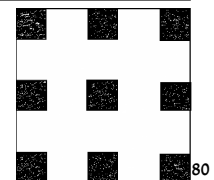
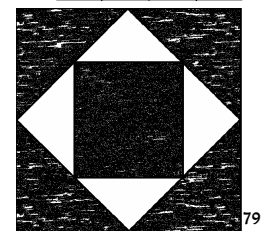
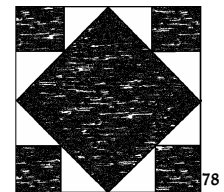
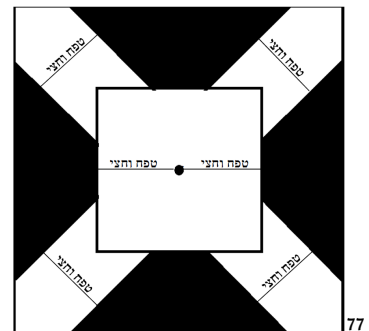
⁷⁵ זורעים בשחור.

⁷⁶ כל צד היא ד' טפחים על א', והאמצעי היא ב' טפחים וד' חמישיות טפח, שהוא ח' טפחים מרובעים.

כלאים

זרע מזרח מזרע דרום שיעור אלכסון של טפח וחצי חומש, דהיינו טפח וחצי, וזרע בכל רוח ארבע טפחים חסר חומש באורך ורוחב טפח ומחצה אלא שמיצר והולך בכל צד, עד שיהא כלה לרוחב טפח חסר חומש. כדי שיהא לעולם בין זרע דרום לזרע מזרח טפח וחצי, וכן לכל רוח, עד שיהא מניח באמצע הערוגה שלשה על שלשה, ועושה באמצע נקב, וזרע בו גרעין א' כזה⁷⁷. והקשו בגמרא מאי דוחקיה לאוקמיה בערוגה שבחרכה, יקיפיה ערוגות מכל צד כנגד הקרנות, ואין בה דבר זרוע. ותרצו, גזירה שמא ימלא הקרנות ויזרע הערוגה על זו הצורה⁷⁸. או על זו הצורה⁷⁹. והטעם שלא אמרו בערוגה שהיא ששה על ששה טפחים זורעין בתוכה ט' זרעונין ויהיה בין כל אחד טפח ומחצה כזה⁸⁰. לפי שכל הנזרע ממנה הוא ט' טפחים בלבד ועל זו שהקדמנו יהיה כ"ד טפחים, והא דנקט ערוגה ששה על ששה, לפי שהיא היותר קטנה שבערוגות, שהיא אמה על אמה. והשמיענו שאפשר לזרוע בה זרעים משתנים ולא יהיו כלאים:

ב. היה לה גובל גבוה וכו' - בירושלמי אמרו שגם רוחב הגובל טפח נמצאת הערוגה ח' על ח':
 ג. זורעין בתוכה שלשה עשר. שלשה על כל גובל וגובל וא' באמצע - כזה⁸¹. ויהיה מדת הזרוע ממנה שלשים טפחים⁸². והרא"ש⁸³ ז"ל פי' על כל גובל וגובל זרוע ד' בד' הקרנות ובין כל קרן וקרן שני מיני זרעים והא דקתני שלשה על כל גובל משום דקרן אחד נמנה עם השנים ומונה קרן אחת לכל

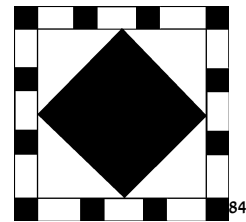

⁸² ר"ם. יש י"ב טפחים זרועים, ועוד קוביה באלכסון שהוא ד' טפחים וחומש על ד' טפחים וחומש סה"כ י"ח טפחים, ועוד י"ב סה"כ ל'.
⁸³ כן הוא ברא"ש וגם בר"ש.

כלאים

רוח ובין ד' מינין שבכל רוח צריך להרחקת שלשה איריין שביניהם ד' טפחים וחצי, וישאר למקום זרע ד' מינין ג' טפחים ומחצה והוא לכל מין טפח חסר שמינית טפח⁸⁴. ובירושלמי פריך וניתני ג' על כל גובל וגובל וחמשה באמצע כמו בערוגה דרישא ולהוי י"ז מינין⁸⁵, ומשני משום שהגבולים ממעטים, פ"י שצריך להרחיק זרע הערוגה מזרע הגבול טפח ומחצה ולא נשאר מקום פנוי לזרוע בערוגה כי אם שלשה על שלשה⁸⁶. וא"ת למה לא יזרע על כל גובל וגובל חמשה מינין ששה טפחים לד' איריים שבין חמשה מינין וישאר שני טפחים לחמשת המינין. שני חומשי טפח לכל מין באורך טפח ויהיו בין הכל ט"ז מינין⁸⁷. ויש לומר דשמא ברבוי המינים איכא ערבוביא: ד. מפני שהוא ממלאה⁸⁸ - ולא יוכל לזרוע ג' בכל גובה.

ה. רבי יהודה אומר ששה באמצע - בירושלמי דריש (&) זרע זרעה זרועיה הרי תלתא, דהו"מ למיכתב זרע וכתיב זרועיה ותוציא צמחה תצמיח תלתא הרי ששה. וכתב הר"ש ז"ל דבירושלמי פריך למאי דשנין לעיל לרבנן שהגבולין ממעטין היכי תני ר' יהודה ששה באמצע, ואי תימא ר' יהודה ארישא קאי פ"י שאומר ת"ק חמשה והוא אומר ששה הא תני ר' חייא ר' יהודה אומר י"ח באמצע אלמא אסיפא קאי, ופירוש ששנים עשר על הגבול וששה באמצע הרי שמונה עשר ואינו מתרין כלום בירושלמי. הלכך נראה שגובה הגבול עולה למנין הריחוק⁸⁹, דאי לא תימא הכי אמאי נקט היה לה גובל גבוה טפח ליתני היתה הערוגה ח' על ח' אלא ודאי תנא גבוה טפח לאשמעינן שהגובה בכלל מדת הריחוק. וצריך לומר דר' יהודה לטעמיה, דאמר בפירקין (&) כמלא רוחב הפרסה, דהיינו טפח, ואין צריך להרחיק כי אם טפח. והשתא כיון שגובה הגבול מן המנין, לרבי יהודה, יכול לזרוע בכל הערוגה. וזרוע בה ששה מינין, שלשה בשורה אחת מן המזרח, ושלשה בשורה אחת מן המערב וכל מין ומין טפח ושליש טפח רוחב באורך ב' טפחים ומחצה, כזה⁹⁰. ורוחב כל זרוע מאלה טפח ושליש באורך שני טפחים ומחצה והקו הלבן החרב שבין ג' שורות שמצד זה לבין ג' שורות שמצד האחר, הם ששה טפחים באורך הערוגה, והחרב שבין זרוע לזרוע הוא שני טפחים וחצי כאורך הזרוע אבל רחבו טפח אחד כדעת ר' יהודה דלא בעי הרחקה רק טפח, והם ד' איריים שהן עשרה טפחים סך כל החרב בערוגה ששה עשר טפחים וסך כל הזרוע באמצע הערוגה מלבד הגבולין עולה עשרים טפחים. ולרבנן

יש בר"ש ב' דרכים, א' הנ"ל, ועוד א', שבו בכל פינה יש טפח, ואז באמצע הוא ג' רבעי טפח לשניהם.

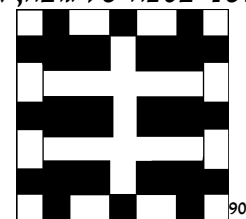
85

86

87

88 היינו מצד הגבול של צד ו' טפחים (שנו"א).

89 פ"י שאין צורך בהרחקה בין הזרע שבגבול סביב לזרוע שבתוך הערוגה שעצם זה שהוא מופרשים א' מהשני בטפח של גובה, זה מספיק.

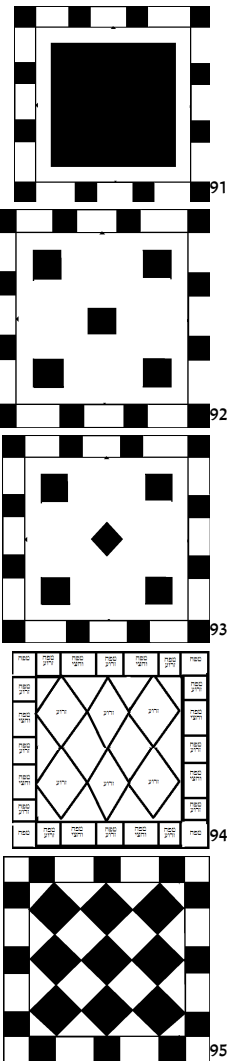
90

כל יהלום היא ד' משולשים שהם טפח על טפח וחצי, שהוא טפח וחצי שטח, כפול ד' סה"כ ו' טפחים, כפול ו' סה"כ לו טפחים.

כלאים

זורע מין אחד בערוגה חמשה על חמשה כי צריך חצי טפח מכל צד מן הגובל⁹¹. וא"ת לרבנן אמאי אינו זורע כי אם מין אחד בכל הערוגה והלא יכול לזרוע בה חמשה מינין טפח על טפח בכל קרן וקרן וטפח על טפח באמצע⁹², ובלבד שלא יהא אלכסון של טפח האמצעי כנגד אלכסון הערוגה⁹³, שאז לא יהיה טפח ומחצה בין זרע האמצעי לזרע הקרנות לפי שאלכסון הערוגה שבעה טפחים ואלכסון הזרעים של הקרנות והאמצעי ד' טפחים וחומש. וי"ל מדלא שרא רחמנא אלא חמשה בתוך ששה מכלל דפחות מששה איכא ערבוב. והר"מ ז"ל פי' שדעת רבי יהודה שאפשר שיזרע בזו הערוגה ששה על ששה ויש לה גבול טפח שמנה עשר מינין כזו הצורה⁹⁴: ויהיה מדת הזרוע ממנה שלשים טפחים וכשתסתכל בצורה זו תמצא ששה מסומנים אורך כל אחד ג' טפחים ורוחב שני טפחים נמצא כל צלע מהן אלכסון טפח ומחצה על טפח נמצאו הזרעים מרוחקים זה מזה יותר מטפח ומחצה. אמנם אם נרצה לומר לר' יהודה שיזרע ט' מינין בערוגה באמצע וכמדת הזריעה הזאת ונצייר אותה כמו זאת הצורה⁹⁵ זה אי אפשר לפי שכל מסומן מהתשעה המצויירין הוא ארכו שני טפחים ורוחבו שני טפחים נמצא כל צלע מהם אלכסון טפח על טפח והוא טפח ושני חומשין ואנו צריכין לטפח ומחצה וליכא. והלכה כר' יהודה⁹⁶:

(ב) ביכל מין זרעים אין זורעים בערוגה כהיכל מין ירקות זורעין בערוגה הרדל ואפונים השופין מין זרעים אפונים הגמלנים מין ירק בגבול שהיה גבוה טפח⁹⁷ ונתמעט כשר שהיה כשר מתחלתו ביהתלם ואמת המים שהם עמוקים טפח זורעים לתוכן שלשה זרעונין אחד מיכן ואחד מיכן ואחד באמצע:

⁹⁶ עי' ר"ם שאין מח' בין ר' יהודה לת"ק.
⁹⁷ וגם רחבו טפח (רדב"ז כלאים פ"ד הי"ד).

כלאים

ו. כל מין זרעים אין זורעים בערוגה - הא דשרינן לעיל חמשה זרעונים בערוגה. ושלשה עשר מיני זרעונים כשיש לה גבול טפה, הני מילי במיני ירקות שדרך לזרעם ערוגות ערוגות, אבל מיני זרעים שדרך לזרוע מהן שדה גדולה לא, משום דמיחזו ככלאים⁹⁸:

ז. אפונים השופים - אפונים חלקים שנראין כאילו הן משופין בכלי שמשפין ומחליקין בו העצים. פירוש אחר אפונים [השופים קטנים] גמלונים גסים וגדולים לשון ארמי קורין לדבר גדול גמלונא⁹⁹:

ח. גבול - כמין אצטבא של טיט מגובל שעושין סביב לערוגה לדריסת רגלי אדם:

ט. שהיה גבוה טפה - כשזרעו [בו שנים עשר מיני זרעונים] ונתמעט מותרים הזרעונים שגדלים בו אפי' לאחר שנתמעט ואין צריך לעקור¹⁰⁰ משום מקיים כלאים כיון שהיה כשר מתחלתו בשעת זריעה ומיהו אינו יכול לזרוע בו [בתחילה] לאחר שנתמעט עד שיעמידנו על גובה טפה¹⁰¹:

י. אחת מכאן - בשפת התלם לרחבו ואחת בשפה האחרת ואחת באמצע התלם והולך וזרוע מכל מין עד שיהיו מרוחקין זה מזה טפה ומחצה¹⁰² ושהן עמוקים טפה לרבותא נקט¹⁰³ משום דבירושלמי איכא מאן דאסר דמיחזי כחבוש¹⁰⁴:

(ג) ה"היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה ירק אחר מותר מפני שהוא נראה כסוף שדהו היתה שדהו זרוע ירק והוא מבקש ליטע בתוכו שורה של ירק אחר¹⁰⁵ רבי ישמעאל אומר עד שיהא התלם מפולש מראש השדה ועד ראשו כ"רבי עקיבא אומר אורך ששה טפחים ורוחב מלואו רבי יהודה אומר רוחב כמלא רוחב הפרסה:

יא. ראש תור - קרן זוית מחודדת נכנסת לתוך שדה אחר, כתורי זהב של תכשיטי אשה שיש להן שלש זויות מחודדות¹⁰⁶:

יב. שהוא נראה כסוף שדהו - וניכר ולא מיחזי ככלאים:

יג. מפולש - פתוח משני צדדיו כמו מבוי מפולש שפתוח משתי רוחות¹⁰⁷:

יד. ר' עקיבא אומר אורך ששה טפחים - לא בעינן מפולש אלא שיהא התלם הזרוע ארוך ששה טפחים אף על פי שזרע אחר מקיפו משלש רוחותיו שרי¹⁰⁸:

טו. ורוחב מלואו - היינו ששה טפחים שהוא שיעור רוחב תלם¹⁰⁹ ור' ישמעאל נמי בעי רוחב התלם במלואו אף על גב דלא פירש למלתיה דכיון דרבי עקיבא דמיקל ולא בעי מפולש בעי רוחב מלואו כ"ש ר' ישמעאל דמחמיר. ורמב"ם פ"י רוחב מלואו שיהיה רחבו כעמקו:

⁹⁸ ר"מ. אמנם עי' ר"ש: כל מין זרעים גדולים דאלימי לינק טפי אין נזרעין בערוגה אחת אפילו כשיעור הזה משום דינקי טפי.

⁹⁹ ר"מ. ועי' ר"ש: הגמלונין גדולים ולא ינקי כולי האי כמו הקטנים.

¹⁰⁰ ר"ש, אמנם עי' ר"ם: להוסיף בגבהו.

¹⁰¹ ר"ם, אמנם עי' ירושלמי שכל זה שכבר זרע קודם שנתמעט. אבל לזרוע בו בתחלה אסור. הא עבר וזרע מאחר שאלו מותרין אף אלו מותרין. אמנם אם נעקרו הישנים, אז החדשים אסורים, וצ"ע למה זה לא מובא לא ברמב"ם בפיה"מ ולא היד החזקה. (ועי' שנו"א הקצר).

¹⁰² ר"ש, אמנם עי' מהר"י קורקוס על הרמב"ם כלאים פ"ד ה"ד: כשיראו המינין מובדלין אין לחוש ליניקה אפילו ואם זה בצד זה וכו', וכיון שכן נראה ברור שאין צריך הרחקה לדעתו.

¹⁰³ פ"י ר"ש, וכ"ש אם אין עמוקין טפה דשרי טפי.

¹⁰⁴ רא"ש. ועי' ירושלמי פ"ב ה"ז: מתני' הרוצה לעשות שדהו קרחת קרחת מכל מין עושה עשרים וארבע קרחות לבית סאה מקרחת בית רובע וזרוע בתוכה כל מין שירצה. היתה קרחת אחת או שתים זורען חרדל. שלש לא יזרעם חרדל מפני שהיא נראית כשדה חרדל דברי רבי מאיר. וחכמי' אומר' תשע קרחות מותרות ועשר אסורות. רבי אליעזר בן יעקב אומר אפילו כל שדהו בית כור לא יעשה בתוכה חוץ מקרחה אחת: גמ' רבי חזקיה רבי יסא בשם רבי יוחנן על ראשה רבי מאיר אומ' אפי' חבושות אפילו סמוכות. ורבנין אמרין ובלבד שלא יהו לא חבושות ולא סמוכות. היאך עבידא תלת ותרתיי וחדא ותרתיי וחדא. ועי' שנו"א פ"ד מ"א חשש של חבוש, וצ"ע אם חולקים על זה. ועי' לעיל הערה 63.

¹⁰⁵ עי' לקמן סק"כב

¹⁰⁶ עי' כל זה בפרק ב' מ"ז.

¹⁰⁷ ר"ש.

¹⁰⁸ ר"ש, פ"י שזורעים בתלם, אמנם עי' ר"ם וכן ביד החזקה, שפ"י התלם היא המפריש ביניהם, וזה לשיטתם בהערה 74.

¹⁰⁹ ר"ש. עי' לעיל הערה 69 שהרמב"ם לומד ששיעור מקום לירק היא ו' טפחים מכח פ"ב מ"י, וכן הוא בשו"ע רצ"ט ס"ט, אמנם עי' ערוה"ש שם סעיף לג: וזהו בתבואה וירק בשדה אחת אבל שני מיני תבואה בשדה אחת או שני מיני ירק שדיו להיות ביניהם תלם אחד ולא פירש שיעורו ויראה לי שהוא ד' טפחים דבירושלמי (פ"ב ה"ד) אומר על המשנה דג' תלמים של פתיח עושה שתי אמות על שתי אמות ע"ש וזהו ג' תלמים והם י"ב טפחים ונמצא דתלם הוא ד' טפחים.

טז. רוחב פרסה - והיינו טפח והא דקאמר רוחב פרסה ולא קאמר רוחב טפח משום דמפיק לה מקרא דכתיב (דברים יא &) והשקית ברגלך כגן הירק, שצריך להיות בין ירק לירק מקום להנחת הרגל דהיינו רוחב פרסה, והלכה כרבי עקיבא, ובפרקי דלעיל דתנן ירק בירק ו' טפחים התם מיירי בין שדה ירק לשדה ירק אחר שצריך להרחיק זה מזה ששה טפחים, והכא מיירי בבא ליטע שורה אחת של ירק בתוך שדה כדתנן בהדיא והוא מבקש ליטע בתוכו שורה של ירק אחר הלכך מפסיק בתלם רחב למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה¹¹⁰:

(ד) להנוטע שתי שורות של קישואין שתי שורות של דלועים שתי שורות של פול המצרי מותר¹¹¹ שורה של קישואים שורה של דלועים שורה של פול המצרי אסור¹¹² שורה של קישואים שורה של דלועים שורה של פול המצרי ושורה של קישואים רבי אליעזר מתיר וחכמים אוסרין:

יז. שתי שורות של קישואין שתי שורות של דלועין שתי שורות של פול המצרי מותר - דכל שתי שורות נראית כשדה בפני עצמה ואיכא הכירא ואין כאן ערוב והוא דאיכא תלם מפסיק בין מין למין, אבל שורה אחת של קישואין ושורה אחת של דלועין ושורה אחת של פול המצרי אסור, אף על גב דתלם מפסיק בין כל מין ומין לפי ששלשה מינים הללו עלים שלהם מתפשטים ומתערבים זו עם זו, וכשואין שם אלא שורה אחת מכל מין ומין נראין כאילו נזרעו כולן יחד במפולת יד ומיחזו ככלאים ואין הפסקת התלם ניכרת בהן¹¹³:

יח. ושורה של קישואים ר"א מתיר - קסבר הואיל ואיכא שתי שורות של קישואין אף על פי שאינן סמוכות זו לזו חשבינן להו כאילו הן סמוכות ויש כאן שדה של קישואין ושורה של דלועין ושורה של פול המצרי הוו כאילו נטועות בשדה של קישואין וסגי להו בהרחקת תלם, כדתנן לעיל היתה שדהו זרועה ירק והוא מבקש ליטע בתוכו ירק אחר וכו'¹¹⁴:

יט. וחכמים אוסרים - לפי שאין שתי שורות של קישואין סמוכות זו לזו לא חשיבי כשדה של קישואין ומיחזי ככלאים ויש כאן ערוב ואין הפסקת התלם מועלת בהן¹¹⁵, והלכה כחכמים: (ה) להנוטע אדם קישות ודלעת לתוך גומא אחת ובלבד שתהא זו נוטה לצד זה וזו נוטה לצד זה ונוטה שער של זו לכאן ושער של זו לכאן שכל מה שאסרו חכמים לא גזרו אלא מפני מראית העין: כ. קישות ודלעת - שהעלים שלהן מתפשטים ומתערבים זו עם זו וכ"ש שאר מינים¹¹⁶:

כא. זו נוטה לצד זה - דאע"ג דאין הפסק של תלם מועיל להן, הטיית העלים זו לצד זה וזו לצד זה מועיל להן, הואיל ומה שאסרו חכמים בכלאים לא אסרו אלא מפני מראית העין:

¹¹⁰ ר"ם.

¹¹¹ עי' תוספתא (פ"ב ה"א) שמותר לעשות כך לכל שדהו, הובא בר"ש.

¹¹² עי' שבת פה ע"ב: אמר עולא, בעו במערבא: הפקיע תלם אחד על פני כולה מהו [פי' האם שורה אחת של ירק מבטל ערוגה, וחשיב כשדה בתוך שדה והוה כלאים]. אמר רב ששת: בא ערוב ובטל את השורה [ואוסר]. רב אסי אמר: אין עירובו מבטל את השורה [ומותר]. איתביה רבינא לרב אשי: הנוטע שתי שורות של קישואין, שתי שורות של דלועין, שתי שורות של פול המצרי מותר. שורה אחת של קישואין, ושורה אחת של דלועין, ושורה אחת של פול המצרי אסור [הרי שורה אחת אוסרת]. שאני הכא דאיכא שראכא [פי' רש"י: זמורותיהן ארוכות ומתערבות הרבה מלמעלה, ונראה עירובן במקומות הרבה].

¹¹³ ר"ם. אמנם עי' ר"ש: דלא חשיבא כל חדא שדה לנפשיה והשתים מצטרפין לאסור השלישית והיינו דאמר בפרק אמר ר"ע (דף פה ע"ב) בא ערוב ובטל את השורה, ע"כ. פי' דבריו, שמסכנת הגמ' כרב ששת ודלא כרב אסי, וממילא אין מקום למש"כ ברש"י שם. ועי' ירושלמי: רבי ינאי אמר מחלוקת שני מינים מצטרפין להציל ואין שני מינים מצטרפין לאסור. רב אמר דברי הכל הוא כשם ששני מינים מצטרפין להציל כך מצטרפין לאסור וכו' ובפרק אמר ר"ע פי' לשינא דמתני' בלשון אחר וכמו שפירשתי עיקר, ע"כ. פי' אם היה שורה אחת של פול, ועוד שורה של דלועין, אין כאן דין שדה של אף א' מהם, ואין עירוב כלאים, אלא צריכים שדה של דבר א', ועוד דבר מעורב בו, ודווקא ב' שורות הוה שדה. וצ"ע למה אי אפשר לומר שהר"ש כרב אסי, ואז אין מח' בבלי וירושלמי. ועוד לפי הר"ם ב' שורות א' של קישואין וא' של פול אוסרים א' את השני, וכן הוא בערוה"ש סי' רצז סמ"ב.

¹¹⁴ ר"ם.

¹¹⁵ ר"ם, ועי"ש לשונו: וחכמים גוזרין (פי' הגזירה עי' לקמן משנה ה') כאן מאחר שאינן מחוברות. ועי' ר"ש: דאין שני מינים מצטרפין להציל ומעורבבין הן, ע"כ. פי' כדברי הירושלמי לעיל הערה 113. ועוד עי' לעיל משנה ג' שרוחב תלם היא ו' טפחים, ועי' גר"א (י"ד סימן רצז ס"ק לו): כ"מ בשבת שם שאמר איתביה כו' וכמ"ש בסעיף י"ט שאין ירקות מותרין אלא בהרחקת תלם [עי' שנו"א הקצר שלומד את הסוגיא כר"ש, וממילא יש סתירה בגר"א], ועי' ערוה"ש לעיל הערה 109.

¹¹⁶ ר"ם.

כלאים

(ו) ליהיתה שדהו זרוע בצלים ומבקש ליטע בתוכה שורות של דלועים¹¹⁷ רבי ישמעאל אומר עוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת ומניח קמת בצלים במקום שתי שורות ועוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת רבי עקיבא אומר עוקר שתי שורות ונוטע שתי שורות ומניח קמת בצלים במקום שתי שורות ועוקר שתי שורות ונוטע שתי שורות וחכמים אומרים אם אין בין שורה לחברתה שתי עשרה אמה לא יקיים את הזרע של בינתיים:

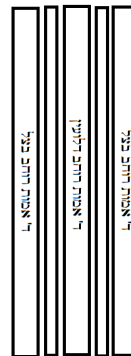
כב. עוקר שתי שורות ונוטע שורה אחת - שיעור השורה אין פחות מד' אמות רוחב, וכשעוקר שתי שורות של בצלים שהן ח' אמות ונוטע באמצען שורה אחת של דלועים שהיא ד' אמות נשתיירו ב' אמות בורות מכאן וב' אמות בורות מכאן¹¹⁸:

כג. ומניח קמת בצלים ב' שורות - שהן שמונה אמות רוחב ועוקר שתי שורות שהן כמו כן ח' אמות וזרוע באמצען שורה א' של דלועין שהיא ד' אמות, נמצא בין שורה ראשונה של דלועין לקמת הבצלים שתי אמות בורות וקמת הבצלים ח' אמות, ושתי אמות בורות בין קמת הבצלים לשורה שניה של דלועים, הרי בין שורה של דלועים לשורה של דלועים י"ב אמה וכן לעולם:

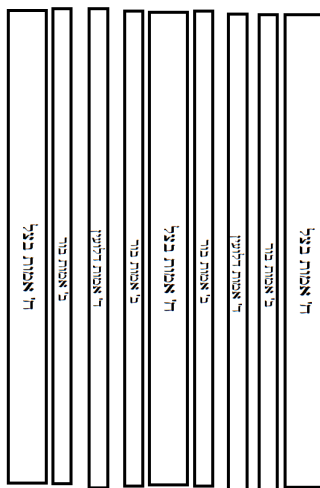
כד. רבי עקיבא אומר עוקר ב' שורות ונוטע שתי שורות - קסבר שאין צריך להפסיק בין שתי שורות של דלועים לקמת הבצלים אלא התלם, כדתנן לעיל (משנה ג') בפרקין בשאר ירקות. ובין שורות של דלועים לשורות של דלועים מפסיקים שמנה אמות של קמת הבצלים בלבד:

כה. וחכמים אומרים אם אין בין שורה לחברתה י"ב אמה וכו' - חכמים כר' ישמעאל סבירא להו שצריך שיהיה בין שורה של דלועים לחברתה י"ב אמה¹¹⁹, מיהו רבי ישמעאל מצריך הפסק שתי אמות בורות בין שורה של דלועים לקמה של בצלים וחכמים מתירים לסמוך שורה של דלועים אצל

¹¹⁷ עי' ר"ש: ולא דמי למתני' דלעיל שיכול ליטע שני שורות של קשואין וב' שורות של דלועין ושני שורות של פול המצרי דשאני שדה מב' שורות ועוד דכיון שבא לעקור חמיר טפי כדאשכחן בירושלמי בפרק ד' גבי כרם דבית שמאי מחמרי בחורבנן יותר ממטעתן.

118

¹¹⁹ פי' ח' אמות של בצל, וב' אמות בכל צד של בור (ריק), כזה:

כלאים

כז. שורה של דלועים נותנים לה עבודתה ששה טפחים - וקילא שורה מדלעת יחידית, בדלעת יחידית בתבואה צריכה בית רובע, לפי ששורה מנכרא בפני עצמה וליכא ערבוב כמו בדלעת יחידית, וששה טפחים דתנן הכא הוי שיעור רוחב אבל שיעור אורך לא אתפרש במתניתין ובתוספתא פירשו דצריך שיהיה שיעור האורך עשר אמות ומחצה¹²⁸:

כח. ואם הגדילה - השורה ונכנסו הענפים בתוך ששה טפחים, יעקור מלפניה כל הענפים¹²⁹ שנתפשטו ונכנסו בתוך שיעור זה¹³⁰:

כט. נותנין לה עבודתה - של שורת הדלועים ארבע אמות, שצריך להרחיק ארבע אמות מן התבואה:

ל. התחמיר זו מן הגפן - דתנן לקמן בפ"ד (משנה ה) הנוטע שורה של חמש גפנים בית הלל אומרים אינו כרם ואינו נותן לה עבודת הכרם ארבע אמות אלא ששה טפחים, והכי נמי בשורה של דלועים אין להחמיר וליתן להן ד' אמות דאין להחמיר בכלאי זרעים יותר מבכלאי הכרם:

לא. מצינו שזו חמורה מן הגפן - אף על גב דאיסור כלאי זרעים קיל מאיסור כלאי הכרם, מ"מ הא אשכחן דלגפן יחידית כשבא ליטע אותה בתבואה נותנין לה עבודתה ששה טפחים ולדלעת יחידית נותנים לה בית רובע שהן עשר אמות ושני טפחים ומחצה על עשר אמות מפני שהיא מתפשטת והולכת מרחוק הכי נמי אין לתמוה אם לשורה אחת של גפנים נותנים לה עבודתה ששה טפחים ולשורה של דלועין נותנין לה ארבע אמות:

לב. כל שלשה דלועין לבית סאה - ר"מ פליג אתנא קמא דאמר שלדלעת יחידית בתבואה נותנים לה בית רובע וסבר איהו דנותנים לה שלישית בית סאה ורבי יוסי בן החוטף אפרתי סבר שלישית בית כור. ואין הלכה כדברי כולם אלא כתנא קמא בלבד¹³¹. ודלעת השנויה במתניתין היא דלעת יונית¹³² בלבד שעלים שלה רחבים ומסככים ומסתבכים טפי, אבל דלעת מצרית עם שאר דלועין דינן כשאר ירקות:

פרק ד

(א) קרחת הכרם בית שמאי אומרים עשרים וארבע אמות לזובית הלל אומרים שש עשרה אמה להמחול הכרם בית שמאי אומרים שש עשרה אמה ובית הלל אומרים שתים עשרה אמה ואיזו היא קרחת הכרם כרם שחרב¹³³ מאמצעו. ל"אם אין שם שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם היו שם שש עשרה אמה נותנין לה עבודתה וזרע את המותר¹³⁴:

א. קרחת - כרם ומחול הכרם, מפרש להו ואזיל:

ב. בית שמאי אומרים כ"ד אמות - אם קרחתה כ"ד אמות מותר לזרוע לשם פחות מכאן לא יביא זרע לשם¹³⁵:

ג. שחרב מאמצעו - ויש גפנים כל סביבות הקרחה שהיא שש עשרה אמה על שש עשרה אמה, וכן אם הלכה הקרחת על פני רוחב הכרם שאין גפנים אלא משני צדי הקרחת¹³⁶:

ד. אם אין שם שש עשרה אמה - כדברי בית הלל¹³⁷ לא יביא זרע לשם אפילו באמה האמצעית, דארבע אמות שבצד הכרם מזה וארבע אמות שבצד הכרם מזה הוו עבודת הכרם¹³⁸ דעבודת הכרם ארבע אמות כדתנן לקמן, לפי שהיו בוצרים בשוורים ובעגלות ובעת החרישה חורשים אותה בשוורים

¹²⁸ ר"ש.

¹²⁹ מקום (ר"ם), ועי' יד החזקה פ"ג ה"ג: ואם נמשכו העליון של דלעת ונכנסו לתבואה ונתסבכו בה יעקור מן התבואה שלפני הדלעת עד שלא יתערבו. וז"ל הרדב"ז: ונראה דעצה טובה קמ"ל תנא שיעקור מן התבואה שאם יחתוך מה שהאריכו ענפי הדלעת נמצא מפסידה אבל אה"נ אם רצה לקצר ענפי הדלעת הרשות בידו:

¹³⁰ ר"ם.

¹³¹ ר"ם.

עי' לעיל פ"ב מ"א.¹³²

¹³³ היינו שחרב בכמה מקומות (שנו"א), לא זכיתי להבין כוונתו.

¹³⁴ עי' לקמן פרק ז מ"ג לגבי בדיעבד.

¹³⁵ ר"ש.

¹³⁶ ר"ש.

¹³⁷ סתם משנה לדעת בית הלל (ר"ם)..

¹³⁸ כדלקמן פ"ו מ"א.

כלאים

הלכך אותן ארבע אמות ככרם דמו¹³⁹, ואם נשאר בין שתי אמות חוץ מאותן ארבע לכל צד לא בטלי לגבי כרם ומותר לזרען, בציר משמנה אמות שדי פלגא ופלגא להכא בטלי לגבי כרם וככרם דמו ואסור לזרוע בהן משום כלאים. ולבית שמאי לא חשיב שדה פחות משמנה אמות¹⁴⁰ הלכך ארבעה ועשרים אמות בעינן ארבע לעבודת הכרם מכאן וכנגדן מכאן פשו להו שש עשרה שדי ח' להכא וח' להכא איכא שדה ולא בטלי¹⁴¹:

(ב) ¹⁴²איזו היא מחול הכרם בין כרם לגדר אם אין שם שתיים עשרה אמה לא יביא זרע לשם היו שם שתיים עשרה אמה נותנין לו עבודתו וזרוע את המותר:

ה. מחול הכרם - מקום פנוי בין כרם לגדר סביב, כמו מחולות הנשים כשמקדות בסבוב לשון אז תשמח בתולה במחול (ירמיה לא)¹⁴²:

ו. אם יש שם י"ב אמה - כדברי בית הלל, נותן ד' אמות לעבודת כרם וזרוע השאר. אבל אם אין שם י"ב אמה לא יביא זרע לשם, דארבע אמות דלהדי כרם עבודת הכרם, וארבע אמות דלהדי כותל כיון דלא מזרעני מפני תקון הכותל כדי שיהלך אדם על גבי קרקע סמוך לכותל ויהיה העפר נדוש ויתחזקו יסודותיו אפקורי מפקר להו. ואמצעות אי איכא ד' אמות חשיבי ואי לא בטלי לגבי כרם, והכא לא בעינן שש עשרה שאין האסור אלא מצד אחד. וכל הנך אמות באמה בת ששה טפחים¹⁴³:

(ג) רבי יהודה אומר אין זה אלא גדר הכרם ואיזה הוא מחול הכרם בין שני הכרמים ¹⁴⁴איזה הוא גדר שהוא גבוה עשרה טפחים וחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה:

ז. אין זה אלא גדר הכרם - מקום שבין גדר לכרם גדר הכרם הוא קרוי, ואפילו אין שם אלא שש אמות מרחיק ארבע אמות וזרוע את המותר¹⁴⁴:

ח. ואיזהו מחול הכרם - שצריך י"ב אמות, מקום שבין ב' כרמים. ות"ק סבר מקום שבין ב' כרמים ככרם שחרב באמצעו הוא נדון. ובירושלמי מוכיח דלא אמר ר' יהודה איזהו מחול הכרם בין שני הכרמים אלא כגון שאין שורות הכרמים שוות של זו לזו, כגון דכרם של צד זה של מחול שורותיה מן המזרח למערב ושבעד אחר מן הצפון לדרום¹⁴⁵, דאם היו מכוונים מודה רבי יהודה דנראה כקרחת הכרם ובעי ט"ז אמה¹⁴⁶. ואין הלכה כר' יהודה:

ט. איזהו גדר - המפריש בין הכרם שיכול להניח כרם מצד זה ולזרוע מצד אחר, וכן חריץ:

(ד) ¹⁴⁷במחיצת הקנים אם אין בין קנה לחבירו שלשה טפחים כדי שיכנס הגדר¹⁴⁷ הרי זו במחיצה. ¹⁴⁸ויגדר שנפרץ עד עשרה אמות הרי היא כפתח. יתר מיכן, כנגד הפרצה אסור. נפרצו בו פרצות

¹³⁹ אבל גפן יחידי נותנים לה לעבודתה רק ו' טפחים (פ"ג מ"ז).

¹⁴⁰ התבואה צריך שיהיה לכל צד ח' אמות. כי פחות מח' אמות לכל צד חובש התבואה והוא כלאים. וכו' ופי' אחד דסבר ב"ש שצריך לעבודתה ח' אמה לכל צד והתבואה ד"א לכל צד (שנו"א). ועי' פ"ג הערה 104, שהבאנו דברי הירושלמי בענין חבוש.

¹⁴¹ ר"ש.

ועי' ריטב"א (עירובין דף ג ע"ב): ומיהו כל האי שיעורא בקרחת הכרם ומחול הכרם לפי שהוא בא לזרוע עכשיו במקום שהיה כרם וגפנים ולפיכך חמור יותר וצריך הרחקה יתירה, דאילו בעושה כרם לכתחלה הא קיימא לן בנוטע כרמו שש עשרה אמה על שש עשרה דלכו"ע בהפוך שער משום מראית העין מותר לזרוע כל מה שבתוכו בלא הרחקה כלל דלא חשיב כרם וכו'.

הרב שרייבר אמר שהרע"ב חולק על זה ולא מצאתי.

¹⁴² רא"ש, ועי' ר"ש, שגורס כמו מחילות, ועי' גליון וילנא: צ"ל מחולות. אמנם עי' ר"ם: מחול הכרם, סוף הכרם ומקום כלותו, והוא מן מחל ימחול, כלומר עזיבת הדבר ונטישתו. נותנין לו עבודתו, הוא שירחיק מן הגפנים ארבע אמות שהיא כדי עבודת הכרם, וזרוע אפילו עד הגדר והוא שמונה אמות. ואמרנו שכשישאר בין האילנות והגדר פחות משתיים עשרה אמה אסור לזרוע שם, לפי שהנשאר לצד הגדר מופקר הוא אצלו ובלבו להשאירו עזוב, וכך אמרו (עירובין צג ע"א) בהדי כותל דלא מזדרע ליה אפקורי מפקר ליה. אבל מה שרחוק מן הכותל חס עליו, ומשירחיק ארבע אמות הרי הבדיל, והוא אמרם (שם) ואידך אי איכא ארבע אמות חשיב, ואי לא לא חשיב.

¹⁴³ ר"ש, דלא כר"ם בהערה 142, עי' עירובין ג ע"ב.

¹⁴⁴ ר"ש.

¹⁴⁵ עי' שנו"א שחולק: @@@@.

¹⁴⁶ ר"ש.

¹⁴⁷ כל מחיצה שאפשר שיכנס בה הגדי בשעת ריצתו שלא בדוחק אינה מחיצה, והוא הלכה למשה מסיני (ר"ם). אפילו פרוץ מרובה על העומד, כגון קנים של שתי אצבעות וריוח שני טפחים בין זה לזה, כשר, דכל ריוח פחות משלשה אמרינן לבוד, וכולו הוי עומד (רש"י עירובין טז ע"א ד"ה צריך שלא). הרב שרייבר אמר שבזה אין מח' רשב"ג ורבנן, שזה אינו מחיצה. @

כלאים

הרבה¹⁴⁸, אם העומד מרובה על הפרוץ, מותר. ואם הפרוץ מרובה על העומד, כנגד הפרצה אסור¹⁴⁹:

י. ג' טפחים - דכל פחות מג' כלבוד דמי¹⁵⁰. והוא שיעור כדי שיכנס הגדי:
יא. הרי הוא כמחיצה - ומותר לסמוך גפנים מצד זה וזרעים מצד זה¹⁵¹:
יב. נדון כפתח - ואפילו כנגדו מותר לסמוך אבל יותר מעשר לא חשיב כפתח וצריך הרחקה כנגד המקום הפרוץ:
יג. ואם הפרוץ מרובה על העומד אסור כנגד הפרוץ - אבל כנגד העומד מותר אם הוא רחב ארבעה, אבל פחות מארבעה אף כנגד העומד אסור¹⁵²:
(ה) ה' הנוטע שורה של חמש גפנים בש"א כרם¹⁵³ ובה"א אינו כרם עד שיהו שם שתי שורות לפיכך הזורע ארבע אמות שבכרם בית שמאי אומרים קידש¹⁵⁴ שורה אחת מ'הובית הלל אומרים קידש שתי שורות¹⁵⁵:

¹⁴⁸ שנפרץ במקומות הרבה פרצות פחותות מעשר אמות ויתרות משלשה טפחים (ר"ש).
¹⁴⁹ כלומר שאסור לו לזרוע כנגד הפרצה עד שירחיק מן הגפנים כדי עבודת הכרם והוא ארבע אמות (ר"ם).

יש דיון בשבת אם פרוץ מרובה היא צד א' או כל ה' צדדים של הרשות, אבל בכלאים ודאי רק מתייחסים לכל צד בפני עצמו.

¹⁵⁰ ר"ש.

¹⁵¹ ר"ש.

¹⁵² כדמוכח בשילהי פ"ק דעירובין (טז ע"ב) גבי ג' מדות במחיצות (ר"ש), וז"ל הגמ' בעירובין: ז"ל: שלש מדות במחיצות, כל שהוא פחות משלשה צריך שלא יהא בין זה לזה שלשה, כדי שלא יזדקר הגדי בבת ראש. כל שהוא שלשה ומשלשה עד ארבעה וכו' אם היה פרוץ מרובה על העומד אף כנגד העומד אסור. כל שהוא ארבעה ומארבעה עד עשר אמות וכו' אם היה פרוץ כעומד כנגד העומד מותר, כנגד הפרוץ אסור. פי' רש"י ד"ה כנגד העומד מותר: [וכו'] הרי כאן שלש מדות, במדה ראשונה דקנים פחותים משלשה, לא קפדינן אמלואו, כיון דמלואו לא הוי פירצה שלשה, ואפילו איותר ממלואו לא קפדינן, עד דאיכא פירצה שלשה. ובמדה שניה קפדינן אמלואו, דהא איכא שיעור פירצה למיהוי קרוי אויר, ואתי אויר המרובה ומבטל לעומד, דאפילו כנגדו אינו מתיר. ובמדה שלישית דאיכא עומד חשוב, אויר לא מבטל לה לגמרי, ומתיר מיהא כנגדה. עי' ריטב"א שמפרש אחרת, וצ"ע אם יש נ"מ להלכה: שלש מדות במחיצה. פי' שלשה דינים תמצא בה כשיש שם פרוץ ועומד, המדה האחת הוא שיהא הכל מותר בין העומד בין הפרוץ, והמדה השנית הוא שיהא הכל אסור, והמדה השלישית שיהא העומד מותר והפרוץ אסור וכו', כי המדה הראשונה הפרוץ מרובה על העומד ואם אין בין זה לזה ג' טפחים יהא הכל מותר כי הלבד עושה אותו כסתום וזו היא מדה כשהעומד פחות מג' ואפילו הוא קנה קנה, הלכך מדה ראשונה להכשיר הכל ואפי' פרוץ מרובה. והמדה השנית כשיש בעומד ג' שלמים או יותר עד פחות מד' בזו לדברי הכל אם הפרוץ מרובה על העומד הכל אסור וכו', מדה זו באה ללמדנו לאסור הכל בפרוץ מרובה וכו', והמדה השלישית כשהעומד הוא ד' טפחים או מד' טפחים ועד עשר אמות ועשר בכלל שבזה וכו' אין העומד נפסל לעולם אלא הפרוץ בלבד, והטעם מפני שכל שהעומד ד' טפחים או יותר הרי הוא דבר חשוב ואין שום פרצה פוסלו.

המשך הגמ': פחות משלשה וכו' מודו רבנן דכל למישרא כנגדו, אי איכא מקום ארבעה חשיב, ואי לא לא חשיב. ורבא חולק. ועי' רמב"ם כלאים פ"ז הט"ז וכן השר"ע סי' רצו סמ"ו, שלא מביאים את החילוק בין ג' לד', משמע שלומדים כרבא, ואם כן אין פרשה של שיעור חשוב, ואין הלכה של אתיא אוירא דהאי גיסא והאי גיסא ומבטל לה. ועי' ריטב"א: ולפום פשטה דלישנא דרבא דפסיק ואמר דכולה רשב"ג נראה דפליג אאביי בענין פרצה דלרבנן כל שיש בו ג' טפחים כיון דחשיב לצאת מדין לבד ואפילו למעלה, כך דינו לענין עומד ופרוץ כדן ארבעה לרשב"ג ואפילו בפרוץ מרובה מותר לזרוע כנגדו. ועי' רשב"א שנשאר בצ"ע, ועי' רע"א שמקשה על הר"ש, ומסיק דעיקר כריטב"א. ועי' שנו"א הן הקצר והן הארוך כר"ש. עי' עיונים בענין צורת הפתח אות טד.

¹⁵³ ב"ש ס"ל רואין כאילו היו שתיים נגד שתיים וכו' וב"ה ל"ל רואין (שנו"א הארוך), ודלא כדבריו הערה 160. עי' לקמן משנה ו' שכרם היא ב' כנגד ב' זונב, ועי' עוד לקמן פרק ו מ"א דלכו"ע חמש בשורה ליד גדר יש לו ד' אמות, ונבאר בע"ה @@@.

¹⁵⁴ אמר ה' בכלאי הכרם פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם, ענינו שאסור ליהנות בשתי התבואות. וכל מה שתמצא במסכתא זו מקדש ויקדש וקידש זה הוא ענינו (ר"ם).

¹⁵⁵ עי' עדיות פ"ה מ"ב שזה א' מהחומר ב"ה וקולי ב"ש. ועי' רמב"ם כלאים פ"ו ה"ג: הזורע חוץ לכרם וסמוך לו הרי זה מקדש שתי שורות של גפנים הסמוכות לזרע באורך כל הזרע וכו'. והנה אם יש מח' ב"ש וב"ה צ"ל שהשורה השניה היא מחוץ לד' אמות של הזרע, ועי' חזו"א כלאים סי' י' סק"ז.

ועי' שו"ע יר"ד רצ"ו סל"ב: וכמה יהיה בכל שורה, ג' גפנים או יותר, עי' לקמן פ"ז מ"ב וירושלמי פ"ד ה"א ואזה כרם קטן ג' כנגד ג' וכו'וכן עי' תוספתא פ"ג וכמה מטעתה ג נגד ג' (גר"א שם).
, עי' לקמן פ"ה מ"ה, ושם ביארנו באורך.

כלאים

יד. בית שמאי אומרים כרם - וצריך להרחיק ממנה ארבע אמות כדי עבודת הכרם¹⁵⁶ :
טו. אינו כרם עד שיהיו שתי שורות - ואין צריך להרחיק אלא ששה טפחים כגפן יחידית (לעיל פ"ג מ"ז)¹⁵⁷ :
טז. הזורע ארבע אמות - כלומר בתוך ארבע אמות של עבודת הכרם¹⁵⁸ :
יז. בית שמאי אומרים קדש שורה אחת - דכי אמרה תורה (דברים כב) פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם, שורה אחת מקריא כרם¹⁵⁹ :
יח. ובית הלל אומרים קדש שתי שורות - דאין נקרא כרם פחות משתי שורות, הלכך ותבואת הכרם דאמרה תורה דקדשה שתי שורות משמע¹⁶⁰ :
(ו) הנהנוטע שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאה זנב¹⁶¹ הרי זה כרם¹⁶² שתיים כנגד שתיים ואחת בינתים או שתיים כנגד שתיים ואחת באמצע אינו כרם¹⁶³ עד שיהיו שתיים נגד שתיים ואחת יוצאה זנב: יט. ואחת יוצאה זנב - כגון ג' גפנים נטועות בשורה אחת, ושתיים בשורה שנייה כנגד שתיים מן השלש¹⁶⁴ :
כ. ואחת בינתים - שהשתיים כנגד שתיים והחמישית כנגד אורך¹⁶⁵ :
כא. ואחת באמצע - כגון גפן הנטועה וארבע גפנים לארבע רוחותיה¹⁶⁶ :
(ז) הנהנוטע שורה אחת בתוך שלו ושורה אחת בתוך של חבירו ודרך היחיד ודרך הרבים באמצע ונדר שהוא נמוך מעשרה טפחים הרי אלו מצטרפות גבוה מעשרה טפחים אינן מצטרפות רבי יהודה אומר אם ערסן מלמעלה הרי אלו מצטרפות:
כב. שורה אחת בתוך שלו ושורה אחת בתוך של חבירו - ומיירי כגון ששורה אחת של שתי גפנים ושורה אחת של שלש¹⁶⁷. ואפילו רבי שמעון דאמר לקמן (פ"ז מ"ד) גבי המסכך גפנו על גבי

¹⁵⁶ ר"ם.

¹⁵⁷ ר"ם.

¹⁵⁸ ר"ם.

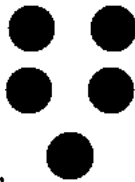
¹⁵⁹ ר"ם.

¹⁶⁰ ר"ם. וזה מודה שאין צריך שיהיה רק ה' גפנים (שנו"א הקצר), ועי' לעיל הערה 153.

¹⁶¹ והכי מפרש האיך הוי ה' [גפנים] כרם לב"ה דסבר ב' שורות היינו שתיים כנגד ב' ואחת יוצא זנב כו' (שנו"א הקצר), ועי' עוד הלכות מלכים פ"ז ה"ו שיש נ"מ לגבי חוזרי מלחמה.

¹⁶² וצריך להרחיק ד' אמות לכל רוח (רמב"ם כלאים פ"ז ה"ז).

¹⁶³ ואינו צריך להרחיק אלא ו' טפחים לכל רוח (רמב"ם שם). ועי' חזו"א כלאים סי' יא ס"א שזה אפילו לב"ש.

¹⁶⁴ ר"ש, כזה: , אמנם עי' ר"ם: , וכן הוא בט"ז ביו"ד רצ"ו סל"ז, ועי' ירושלמי שמשמע כר"ש, ז"ל: את רואה כאילו אחת נטועה כאן, וצ"ע אם יש נ"מ, שהרי לשון הרמב"ם (עי' הערה 163) היא ד' אמות לכל רוח.

¹⁶⁷ ר"ש, אמנם הרמב"ם (הערה 164) לומד אחרת, ועי' הלכות כלאים פ"ז ה"ה: היתה בשדה זו שורה אחת של גפנים ובשדה חבירו שורה שניה כנגד קרובה לה אע"פ שמפסיק ביניהן דרך היחיד או דרך הרבים וכו' הרי אלו מצטרפות להיות שתיים כרם. רואים א' שזה לא קשור למשנה ו' של זנב, ועוד לאו דווקא שהוא נטה בשל חבירו, ולכן אינו לו קשר לדברי ר"ש. ועי' שו"ע סי' רצו סל"ב: היתה שורה אחת של גפנים זו בצד זו, ואפילו הן מאה, אין זה כרם אלא כגפן יחידית, ומרחיק מן השורה ששה טפחים, וזורע. היו שתי שורות, הרי זה כרם וצריך להרחיק ד' אמות מכל צד, ואח"כ יזרע. וכמה יהיה בכל שורה, ג' גפנים או יותר.

כלאים

תבואתו של חבירו לא קדש דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, הכא מודה דמצטרפין לאסור הזרעים כיון דאיכא שלו ושל חבירו (ירושלמי כאן)¹⁶⁸ :

כג. ודרך היחיד ודרך הרבים - שאין אחד מהם רחב שמנה אמות, דברוחב שמנה אמות אמרינן בשלהי פרקין דאין מצטרפות¹⁶⁹ :

כד. הרי אלו מצטרפות - להיות קרויין כרם וצריך להרחיק ארבע אמות :
כה. אם ערסן מלמעלה - שהעלה ראשי הגפנים על גבי הגדר ומתערבין אותם שבצד הגדר מזה עם אותם שבצד הגדר מזה. ועירסן הוא לשון איזה עריס דתנן לקמן בריש פרק ו, כלומר שעשה להן ערש :

(ח) מהנוטע שתי שורות אם אין ביניהן שמונה אמות לא יביא זרע לשם היו שלש אם אין בין שורה לחברתה שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם רבי אליעזר בן יעקב אומר משום חנינא בן חכינאי אפילו חרבה האמצעית ואין בין שורה לחברתה שש עשרה אמה לא יביא זרע לשם שאילו מתחלה נטען הרי זה מותר בשמונה אמות :

כו. הנוטע שתי שורות - של שתי שתי גפנים ואין בהן אחת יוצאה זנב¹⁷⁰ :
כז. אם אין ביניהם ח' אמות לא יביא זרע לשם - דמצטרפין להיות כרם, אבל רחוקים שמנה חוץ ממקום הגפנים אין מצטרפים והרי הן כגפן יחידית, ומרחיק ששה טפחים¹⁷¹ משורה זו וששה טפחים משורה זו וזורע ששה אמות שבאמצע¹⁷² :

כח. בין שורה לחברתה ט"ז אמה - דכיון דאיכא שלש שורות הווי ככרם גדול והמקום שבין כל שתי שורות מהן נדון כדין קרחת הכרם (לעיל משנה א') שהוא שש עשרה אמה¹⁷³. אבל חרבה השורה האמצעית, לדברי תנא קמא לא בעינן ביניהם שיעור קרחה כיון דלא נשתייר כרם, ולא דמי לכרם בן ארבע וחמש שורות דכי חרבה האמצעית אכתי נשאר כרם הלכך בעי המקום המוקרח ט"ז אמה :

כט. רבי אליעזר בן יעקב אומר אפילו חרבה השורה האמצעית - מאחר שהיה כבר כרם אף עתה דין כרם יש לו וצריך ט"ז אמה¹⁷⁴ :

ל. שאילו מתחלה נטען - כלומר שאם לא הגיעו לעולם לכלל כרם ולא היה נוטען מתחלה אלא שתי שורות לא היה צריך להיות ביניהן אלא שמנה אמות כדאמרינן לעיל, עכשיו שנטען שלש והגיעו לכלל כרם אף על פי שחרבה אמצעית ולא נשארו אלא שתיים הרי הן ככרם שחרב באמצעיתו וצריך ט"ז אמה. ואין הלכה כרבי אליעזר בן יעקב :

(ט) הנוטע את כרמו על שש עשרה אמה שש עשרה אמה מותר להביא זרע לשם אמר ר' יהודה מעשה בצלמון באחד שנטע את כרמו על שש עשרה שש עשרה אמה והיה הופך שער שתי שורות לצד אחת וזורע את הניר ובשנה אחרת היה הופך את השער למקום אחר וזורע את הבור ובא מעשה לפני חכמים והתירו רבי מאיר ורבי שמעון אומרים אף הנוטע את כרמו על שמונה שמונה אמות מותר¹⁷⁵ :

לא. הנוטע את כרמו ט"ז אמה - שכל שורה של גפנים רחוקה מחברתה ט"ז אמה¹⁷⁶ :

בד"א, כשהיה בין כל גפן וגפן מד' אמות ועד ח'. אבל אם היה בין שתי השורות ח' אמות, חוץ ממקום הגפנים, הרי אלו כמובדלות זו מזו ואינם כרם אחד, ואינו מרחיק אלא ו' טפחים מכל שורה. וכן אם היה ביניהם פחות מד', הרי אלו כגפן אחת ומרחיק ו' טפחים לכל רוח. ועי' גר"א סק"נ שמביא שאין זנב לכרם גדול. וצ"ע שהרי זה כרם קטן?
ר"ש¹⁶⁸

¹⁶⁹ אמנם עי' ר"ם: דרך היחיד ד' אמות ודרך הרבים י"ו אמות (עי' ב"ב ק ע"ב).
¹⁷⁰ ר"ם?, וז"ל: אין המקום הפנוי שביניהם כרם עד שתהיה שם אחת יוצא זנב, ודלא כר"ש במשניות הקודמות.

¹⁷¹ עי' לעיל הערה 123.

¹⁷² ר"ם.

¹⁷³ ר"ם, אמנם עי' ר"ש: היינו בין ב' החיצונות אי נמי יש לפרש בין חיצונה לאמצעית דכיון דאיכא ג' שורות גלי אדעתיה שבא לנטוע כרם כענין זה ומצטרפין בפחות מ"ו.

¹⁷⁴ עי' ר"ש אריכות בירושלמי בדרך אחרת.

¹⁷⁵ עי' כל זה בב"ב פב ע"ב פג ע"א ועי' שנו"א הארוך: הרמב"ם פסק כר"מ וכן משמע קצת מהירושלמי אבל בגמרא דידן פסק כת"ק דנוטע כרמו על שמונה שמונה אסור לזרוע.

¹⁷⁶ ר"ם.

כלאים

לב. מותר להביא זרע לשם - ואין צריך להרחיק אלא ששה טפחים מן השורה, כעבודת גפן יחידית:
לג. צלמון - שם מקום:
לד. הופך שער שתי שורות - כרם גדול היה שכל שורה רחוקה מחברתה ט"ז אמה ולא היה רוצה לסכך גפנו ע"ג תבואתו, והיה מצרף השורות שתיים, וראשי הגפנים דהיינו השער של כל שתיים ושתיים הופך לצד אחד אלו כלפי אלו, ונשאר המקום פנוי מצד זה ומצד זה וזרע אלא שמניח ששה טפחים, ולשנה אחרת עושה להפך. שכך היה דרכם מקום שזורעים בו שנה אחת לשנה אחרת מניחים אותו בור בלא חרישה ובלא זריעה¹⁷⁷:
לה. אף הנוטע את כרמו על שמנה שמנה אמות מותר - קסברי כיון דרחוקות השורות שמנה אמות הוה ליה כגפן יחידית, ומניח סמוך לשורה ששה טפחים וזרע את השאר, ולא בעינן שש עשרה אמה אלא בכרם חרב אבל בנוטע מעיקרא כי מרחקי שמנה אמות דיו. וכן הלכה:

נשלמה מסכת כלאים

¹⁷⁷ ר"ש, אמנם עי' ר"ם: נמצא שנקבצו ענפי שתי השורות בתוך שש עשרה אמה שביניהם, וכך יעשה בשתי השורות הסמוכות לשתי שורות אלו, ונמצא שמתגלה ביניהם שש עשרה אמה פנוי והוסרו ענפי האילנות מצדדי המקום הזה לפיכך זורעו כולו, ע"כ. פי' ולא יצטרך להרחיק ו' טפחים כמש"כ לעיל הערה 69, והוא בפ"ג מ"ה, וכן הוא בתוס' שבת פה ע"ב ד"ה בנוטה. אבל קשה שלא מובא כן בהלכות כלאים (פ"ד ה"ז): הנוטע את כרמו מתחלה והרחיק בין כל שורה ושורה שמונה אמות מותר להביא זרע בתוכו, ומרחיק מכל שורה ששה טפחים בלבד. וגם יש להדגיש שבלשון הרמב"ם זה לכתחילה.

כלאים

עיונים

* מבטלים איסור לכתחילה

עי' פסחים כה ע"א ועי' רשב"ם ותוס' ב"ב צד ע"א

ועי' מו"ק ו ע"א וע"ב:

תוס' ב"ק פא ע"א

שו"ת הרשב"א רנט

עי' רא"ש: בירושלמי פריך לא כן אמר ר' יוחנן כל איסורין שבתורה שריבה עליהן שוגג מותר מזיד אסור כלומר והיאך שרינן הכא להוסיף על הסאה כדי לבטל המין המעורב בה, ומשני תמן את מרבה לבטל איסור מן התורה וכאן מרבה לבטל מפני מראית העין דמדאורייתא חד בתרי בטיל כיון דלא ערבו כדי לזרוע ואין צריך למעט אלא מפני מראית העין דכיון דיש בו כ"כ תערובת מין אחר נראה כמעורב כדי לזרוע כלאים.

ועי' תורת זרעים שמסביר שהרי מבואר מדברי הרא"ש דבמעורב במתכוין כדי לזרוע כלאים מדאורייתא הוא דאינו בטל. וצ"ע למה, דאפי' לשיטת הראב"ד, הובא בר"ן פ' גיד הנשה, דהא דאין מבטלין איסור לכתחילה הוא מדאורייתא, מ"מ זהו רק לכתחילה, אבל בדיעבד אם ערבו בטל, וכמש"כ שם הר"ן.

ואשר נראה לומר בזה, דהנה בתשו' הרשב"א סי' רנ"ט הקשה, דמ"ש כלאי זרעים מכלאי בגדים, דתניא בנדה ד' ס"א בגד שאבד בו חוט של כלאים דאינו בטל, משום דכיון דעיקר איסורו הוא ע"י תערובת לא שייך ב"י ביטול ברוב, כמו"כ נימא לענין כלאי זרעים. ומחמת זה סובר הרא"ש דאה"נ דגם בכלאי זרעים הדין כן, דכיון דעיקרו ע"י תערובת לא שייך בהו ביטול. אבל כל זה דוקא אם נתערב בעת שנעשה כלאים, דמעת שנעשה כלאים שוב לא שייך בהו ביטול. אבל אם נתערב קודם שנעשה כלאים שפיר שייך בהו ביטול כמו בכל התורה כולה, וע"כ אם נתערב דרך מכנס שלא במתכוין שפיר אמרינן בהו ביטול, דעדיין אין כאן מעשה כלאים, אבל אם מערב במתכוין כדי לזרוע כלאים כבר התחילה המעשה כלאים ושוב לא שייך בהו ביטול ברוב, וכך הוא ברא"ש נגעים (פי"א מ"ב).

ב עי' ב"ב צג ע"ב: מתני'. המוכר פירות לחבירו הרי זה מקבל עליו רובע טנופת לסאה. גמ' (צד ע"א): אמר רב הונא: אם בא לנפות מנפה את כולו. אמרי לה: דינא, ואמרי לה: קנסא. אמרי לה דינא, מאן דיהיב זוזי אפירי שפירי יהיב, ורובע לא טרח איניש, יותר מרובע טרח איניש, וכיון דטרח טרח בכוליה. ואמרי לה קנסא, רובע שכיח, יותר לא שכיח, ואיהו הוא דעריב, וכיון דעריב קנסוהו רבנן בכוליה. מיתבי: כל סאה שיש בה רובע ממין אחר ימעט, סברוה דרובע דכלאים כיותר מרובע דהכא, וקא תני: ימעט. לא, רובע דכלאים כי רובע דהכא דמי. אי הכי, אמאי ימעט. משום חומרא דכלאים. פי' רשב"ם: סברוה דרובע דכלאים - האוסר התבואה משום כלאים חשוב הוא מן התורה ולא בטיל כי היכי דחשיב יותר מרובע טנופת לגבי מכירה דלא בטיל והוא הדין דפחות מרובע דכלאים בטל כרובע דטנופת. כרובע דהכא דמי - דשניהן בטלין מן הדין והלכך די במיעוט דהא אפי' מיעוט לא הוה צריך דהא בטיל אלא חומרא בעלמא הוא כדמפרש ואזיל אבל יותר מרובע דכלאים אימא לך שאם בא למעט ממעט את כולו.

ועי"ש בתוס': ואלישנא דקנסא פריך דקתני ימעט ולא קנסינן פחות מרובע אטו רובע אבל אלישנא דדינא לא מצי פריך דלא דמי דהתם משום דטפי מרובע לא מחיל כו' כדפירש ר"ש גופיה דה"מ לשנויי הכי ומיהו יש ליישב דפריך נמי אלישנא דדינא שפיר דכל שדרך בני אדם להסיר כלאים הוי אם לא הסירם ולכך הואיל ודרך בני אדם כשבאין לנפות מנפין הכל בכלאים נמי ליהוי כלאים עד שיסיר הכל מכל מקום ללישנא דקנסא מיושב טפי והוי מצי לשנויי דסבר כו' יוסי דאמר יבור אלא רוצה להעמיד כדברי הכל.

ועי' רשב"א: הא דאקשינן הכא מהא, אלישנא דקנסא קא מקשה, ואיכא מאן דמפרש דאלישנא דדינא קא פריך, והנכון בעיני מה שכתב ה"ר יהוסף הלוי אבן מיגש ז"ל בכל הני ת"ש דמייטנין הכא דלאו אלישני דדינא וקנסא קא פרכינן אלא לאותובי אדרב הונא או לסיועיה קא מייטנין להו והכין מיפרשא כולה שמעתא שפיר טפי. פי' ששיטת הרשב"א והר"י מיג"ש (רבו של הרמב"ם) היא שאין להכריע מכאן אם זה דינא או קנסא. ועי' רמב"ם (כלאים פ"א ה"א) שלוקה על זה, רואים שזה כן מעיקר הדין. ועי' שו"ע סי' רצו ס"ה שמצטט לשון הרמב"ם.

כלאים

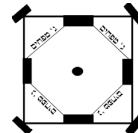
ועי' רע"א: [אות ו] רובע ממין אחר ימעט. נלע"ד מסוגיא דב"ב דף צ"ד ע"א במה דמשני רובע דכלאים כי רובע דהכא דמי. מבואר דדוקא ברובע דהמיעוט הוי רק חומרא דכלאים אבל ביותר מרובע צריך למעט הכל. ואף לחד תירוצא בתוס' שם דקאי ללישנא דקנסא. מ"מ הא כמה פוסקים פסקו כהך לישנא דקנסא כמו שפסק הטור ח"מ רס"י רכ"ט ובהגהות שם. ומ"מ י"ל דכיון דהוי ספיקא אם קיי"ל כלישנא דדינא או קנסא מש"ה במוכר פירות ונמצא יותר מרובע טנופת לסאה מספק לא מחייבינן למוכר לברור כולו היכא דידעינן דלא עריב בכוונה. דשמא כלישנא דקנסא וכמ"ש בב"י שם. והכא בכלאים אזלינן לקולא כלישנא דדינא ואף ביותר מרובע הדין דימעט כיון דמדאורי' בלא"ה לא הוי כלאים אזלינן לקולא. ומ"מ לאידך תירוצא דתוס' דקאי גם ללישנא דדינא א"כ בודאי הדין דביותר מרובע יבור כולו. ועיין בשיטה מקובצת דהביא ג"כ כמה שיטות שסוברים דקאי גם ללישנא דדינא. ולדינא יש לדון דהוי כמו ס"ס להחמיר ספק דקיי"ל כלישנא דקנסא וספק דאף ללישנא דדינא צריך לבור את כולו. וחידוש שלא העלו האחרונים כלל מזה. והרמב"ם רפ"ב דכלאים כתב זרע שנתערב בו זרע אחר אם היה אחד מכ"ד כו' עד שימעט את החטים או יוסיף על השעורים ואם זרע לוקה. ותמהני דהא מבואר בסוגיא דב"ב הנ"ל דברובע כל עיקר המיעוט הוי רק חומרא דכלאים וגם בירושלמי הובא בכ"מ במקומו מבואר הא דמותר להניף ולא הוי כמבטל איסור כיון דמרבה לבטל מפני מראית עין היינו דמדאורייתא ממילא מותר כיון דלא עירב אדעתא לזרוע. וא"כ איך כתב הרמב"ם דזרע לוקה הא מדאורייתא לא הוי כלאים וצל"ע ועיין בתשובת מוצל מאש סי' מ':

ביאור הגר"א יורה דעה סימן רצ"ו ס"ק טו

(טו) ואם זרע לוקה. צ"ע דהא בירושלמי שם אמרינן לא כן אר"א בשם ר"י כו' ברם כו' מפני מראית העין ועוד הא אמר שם דמיירי בשלא נתכוין לערב ולזרוע וכמ"ש בס"ו:
ועי' תורת זרעים שמתרין את דברי הרשב"ם, דהרשב"ם לא כיוון כלל במה שכתב דכבר נאסרו בהשרשה, דהיינו באיסור הנאה, דהא משנה מפורשת היא ברפ"ח דכלאי זרעים מותרין באכילה ובהנאה ואיך יטעה חלילה בדבר משנה. אלא כוונת דבריו דסבר כשיטת הרא"ש הנ"ל [עיונים אות א], דהא דכלאי זרעים בטילים דוקא עד שלא נעשו כלאים אבל משנעשו כלאים שוב אינם בטילים, אבל פליג במקצת עליו, דהוא סבר דאפי' לאחר זריעה ג"כ בטילים עד השרשה, משום דלעולם אינו חל על הזרעים שם כלאים עד לאחר השרשה. וזהו שכתב: "אבל אם נשרשו אין להם תקנה שכבר נאסרו בהשרשה", פי' דחל עליהם שם כלאים ושוב אינם בטילים.

א. עי' שבת פד ע"ב: משנה. מנין לערוגה, שהיא ששה על ששה טפחים, שזורעין בתוכה חמשה זרעונים, ארבעה על ארבע רוחות הערוגה¹⁷⁸ ואחת באמצע¹⁷⁹ שנאמר כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח, זרעה לא נאמר, אלא זרועיה.

¹⁷⁸ ממלא את כל הרוח עד סמוך לקרן (רש"י), עי' שנו"א הערה 69.
¹⁷⁹ גרעין א' (רש"י), עי' שנו"א הערה 69, וצ"ע אם הגר"א חולק לגבי האמצעי. המשך דברי רש"י: אף על פי שכל אצל הקרנות סמוכין זה לזה, ואין ביניהם הרחקה שלשה טפחים, ויונקים זה מזה, אין כאן בית מיחוש, דגבי כלאים היכרא הוא דבעינן דלא להוי עירבוב, דהא אכלאים קפיד קרא, אבל ליניקה לא חיישינן אפילו בכלאי הכרם דאורייתא וכו', וכל שכן כלאי זרעים דרבנן [עי' תוס' ד"ה ארבע על ארבע שחולק וסובר שהוא מן התורה] דלא חיישינן ליניקה וכו', וגבי שתי שורות, והרי יש כאן היכר גדול, רוח זו זרועה צפון ודרום, וזו זרועה מזרח ומערב. אבל בין זרע האמצעי לזרעוני הרוחות, צריך הרחקה כדי יניקה, דאין שם היכר, ואי הוו מקרבי הוי עירבוב, והמפרש ארבעה גרעינין בארבע הרוחות טועה, דאי ההרחקה משום יניקה, תשעה זרעונים יש לזרוע בו. ארבעה בארבע הקרנות, ואחד בכל רוח ורוח באמצעו, ואחד באמצע הערוגה, ויש בין כל אחד ואחד שלשה טפחים כשיעור יניקה טפח ומחצה לכל אחד.
עי' תוס' פה ע"א ד"ה אמר רב (וכן הוא בר"ש): פירש ר"ת דקס"ד שאינו ממלא כל הרוח אלא זרוע באמצע כל רוח טפח וג' חומשין ומניח מכל צד לצד קרנות טפחיים וחומש [לפי חשבון שלי זה ב' טפחים וא' חלקי ז'] חרב דהשתא זרעוני רוח זה רחוקין מזרעוני רוח האחרת כשיעור אלכסון של טפחיים וחומש על טפחיים וחומש דהוי ג"ט ויותר שני חומשי חומש ופריך והא איכא מקום קרנות שיכול לעשות שם ערוגות אף על פי שלא ירחיק אלא שיעור ב' הגבולים דהשתא איכא טובא בין זרע הפנימית שבאמצע הרוחות ובין זרע החיצונה של צד הקרן דהא איכא ב' גבולין ומקום חרב שהוא ב' טפחים וחומש בכל קרן ומשני בממלא את הקרנות של מזרח ומערב וברוח צפון ודרום גרעין לכל רוח כאשר תצייר דבאותה ערוגה

איכא הרחקה ג' כזה:

כלאים

גמרא. מאי משמע? אמר רב יהודה: כי כארץ תוציא צמחה, תוציא חד, צמחה חד, הרי תרי, זרועיה תרי, הא ארבע, תצמיח חד, הא חמשה. וקים להו לרבנן דחמשה בשיתא לא ינקי מהדדי וכו' 180.

אמר רב: ערוגה בחורבה שנינו. והאיכא מקום קרנות. אמרי בי רב משמיה דרב: בממלא את הקרנות. וליזרע מאבראי, ולא לימלי מגואי. גזירה שמא ימלא את הקרנות. ולא יהא אלא ראש תור ירק, מי לא תנן: היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה אחר מותר, מפני שנראה סוף שדה. אין ראש תור בערוגה. ושמאל אמר: ערוגה בין הערוגות שנינו. והא קא מיתערבי בהדדי. בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן.

ד. צורת הפתח בענין כלאים.

עי' עירובין יא ע"א: אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק; מעשה באדם אחד מבקעת בית חורתן שנעץ ארבע קונדיסין בארבע פינות השדה, ומתח זמורה עליהם, ובא מעשה לפני חכמים, והתירו לו לענין כלאים ואמר ריש לקיש: כדרך שהתירו לו לענין כלאים כך התירו לו לענין שבת. רבי יוחנן אמר: לכלאים התירו לו, לענין שבת לא התירו לו. במאי עסקינן? אילימא מן הצד 181. והאמר רב חסדא: צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום. אלא על גבן; ובמאי? אילימא בעשר בהא לימא רבי יוחנן בשבת לא? אלא לאו ביתר מעשר! לא, לעולם בעשר ומן הצד, ובדרב חסדא קא מיפלגי. ורמי דרבי יוחנן אדרבי יוחנן, ורמי דריש לקיש אדריש לקיש. דאמר ריש לקיש משום רבי יהודה ברבי חנינא, פיאה מותרת לענין כלאים, אבל לא לשבת. ורבי יוחנן אמר: כמחיצות לשבת דלא, כך מחיצות לכלאים דלא. בשלמא דריש לקיש אדריש לקיש לא קשיא, הא דידיה. הא דרביה. אלא דרבי יוחנן אדרבי יוחנן קשיא! אי אמרת בשלמא: התם על גבן, הכא מן הצד, שפיר. אלא אי אמרת אידי ואידי מן הצד, מאי איכא למימר? לעולם אידי ואידי מן הצד, התם בעשר, הכא ביותר מעשר. ומנא תימרא דשני לן בין עשר ליותר מעשר דאמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש: לא כך היה המעשה שהלך רבי יהושע אצל רבי יוחנן בן נורי ללמוד תורה, אף על פי שבקי בהלכות כלאים, ומצאו שיושב בין האילנות ומתח זמורה מאילן לאילן. ואמר לו: רבי, אי גפנים כאן מהו לזרוע כאן? אמר לו: בעשר מותר, ביותר מעשר אסור. במאי עסקינן? אילימא על גבן יותר מעשר אסור והתניא: היו שם קנין הדוקרנין, ועשה להן פיאה מלמעלה, אפילו ביותר מעשר מותר! אלא לאו מן הצד, וקאמר ליה: בעשר מותר, יותר מעשר אסור. שמע מינה.

עי' עירובין דף טז ע"א: היו שם קנים הדוקרנים ועושה להן פיאה מלמעלה - אפילו ביותר מעשר מותר. פי' רש"י: אפילו ביותר מעשר אמות מותר - דצורת הפתח מהניא בכלאים אף ליותר מעשר. וכן הוא ברשב"א שם ובריטב"א.

ועי' שנו"א (כלאים פ"ד מ"ד): ואם יש לו צורת הפתח אף כנגד הפרוץ מותר. ואף שהצורת הפתח נתון מן הצד. וזה דוקא בפחות מי'. אבל אם הפרצה יותר מי' אז לא מהני צורת הפתח מן הצד. אלא דוקא שהצורת הפתח נתן ע"ג מלמעלה.

ועי' רבי עקיבא איגר (עירובין יא ע"א): ברמב"ם ה' כלאים פ"ז הט"ז כנגד הפרצה אסור, ע"כ. והקשה הגרע"א: ואם עשה צורת הפתח אף מד' רוחות דהיינו שנעץ ד' קונדיסין ומתח זמורה על גביהן מהני, אלא דיש חילוק דבעשר מהני אף בעשאה מן הצד וביתר מי' לא מהני מן הצד, כנלע"ד מסוגיא ד"א ע"ב, וצ"ע שהשמיט זה רבינו ז"ל.

ואחרי העיון נלע"ד לפימ"ש רבינו פ"ז מהל' שבת דביתר מעשר ופרוץ מרובה על העומד לא מהני צה"פ בשבת, ועי' בהה"מ שם דרבינו ס"ל דמימרא דר"י דלכלאים התירו ולא לשבת כפשט' דמיירי ביותר מי', ולפ"ז ממילא קיימי' כדס"ל להמקשן דר"י אדר"י ל"ק דכאן מן הצד כאן ע"ג, א"כ קיימי' דמן הצד לחוד אף בעשר לא מהני בכלאים, וזה ל"צ לרבינו להביא דסמך עצמו על מ"ש בהל' שבת דצה"פ מן הצד לא מהני, ואף דמ"מ יש חילוק דבכלאים אף ביתר מעשר ופרוץ מרעה"ע מהני, מ"מ לא הוצרך רבינו לבאר זה די"ל דבכלאים דמחיצה א' ג"כ מהני ממילא הוי כמו בשבת דג"כ לענין מחיצה א' מהני אף ביתר מי' ופרוץ מרובה על העומד כמ"ש הה"מ שם, ובכלאים אין חילוק בין רוח א' לארבע רוחות וזרוע מד' רוחות כיון דבכל צד מחיצה שלו לחוד סגי, וסברא זו כתובה בריטב"א ע"ש, כנלע"ד בעזה"י. ומ"מ לדינא כפי מסקנת הפוסקים דבשבת בכל ענין מהני צה"פ, ממילא קיימא הדין כפי הנ"ל דבכלאים אף מן הצד מהני אא"כ ביותר מי', ודו"ק.

וכנראה שזה לשיטתו אם הרחק ג' טפחים מן התורה או לא.

180 מוכח בירושלמי (שם) דקרא עיקר דרשה ולאו אסמכתא (ר"ש).

181 פי' שהמשקוף האמצעי לא היה על גבי הצדדים אלא באמצעם.

כלאים

ולוי צריך עיון, שהרי למעשה כל ההלכה לא מובא לא בשו"ע ולא ברמב"ם. ועוד הרי לפי הרמב"ם וכו' הגמ' בדף טז היא לפי רשב"ג ולא פוסקים כך, ואולי למעשה אין מקור בש"ס להתיר צוה"פ לענין כלאים, ואין לסמוך עליו, וצ"ע גדול.

ועי' רמב"ם כלאים פ"ג הט"ו: היה בין שני המינים בור או ניר או גפה או דרך או גדר שהוא גבוה עשרה טפחים או חריץ וכו' הרי זה מותר לסמוך המין האחד לצד אחד מאלו והמין האחר לצד השני הואיל ואחד מכל אלו מבדיל ביניהן הרי הן נראים מובדלין זה מזה. ועי' רמב"ם פאה פ"ב מ"ו: גפה, שער הקרפף והוא מן ויגיפו הדלתות. עי' דרך אמונה ציון ההלכה כלאים פ"ג סקל"ז: משמע שהוא צו"ה וא"כ מבואר כן דין צו"ה.

עי' פאה ריש פ"ב, שלא נמנה גדר המפסיק לענין פאה, אלא רק לענין אילנות, ובוה כתוב ואינו מפסיק לאילן אלא גדר (משנה ג), וצ"ע למה אין גדר וגפה שם.

כלאים

שיעורים

144 ביצים	=	24 רבעים	=	6 קבים	=	סאה
57.6 מ"ל (לפי הגראח"נ)						8.3 ליטר
100 מ"ל (לפי החזו"א)						14 ליטר

ח רמז"ם כלאים פ"ב ה"א.

צ קס ה"ב.

ג רמז"ם כלאים פ"ב ה"ג, שו"ע יו"ד סי' רלו ס"ו.

ד קס ה"ג וקס סי"ג.

ה רמז"ם כלאים, פ"ו ה"ו, שו"ע יו"ד סי' רל"ו סכ"ד.

ו קס, וקס סכ"ה.

ז קס פ"ב ה"ב, קס סי"ב.

ח קס ה"ח-י, קס ס"ט.

ט קס פ"ד ה"ו, יו"ד רל"ז סל"ב.

י רמז"ם קס פ"ג ה"ז-י"ח, שו"ע קס סכ"ה.

יא קס ה"ז, וקס סכ"ב.

יב קס ה"ז, וקס סכ"ג.

יג פ"ג ה"ח, קס סכ"ד.

יד קס ה"ו, קס סכ"ב.

טו רמז"ם כלאים פ"ד ה"ז, ושו"ע קס סל"ג.

טז רמז"ם קס ה"ג, סכ"ט.

יז רמז"ם קס פ"ג ה"ט, שו"ע קס סט"ז.

יח רמז"ם קס ה"י שו"ע קס סי"ז.

יט רמז"ם קס ה"א, שו"ע קס סי"ח.

כ רמז"ם קס ה"ד, שו"ע קס סכ"א.

כא כלאים פ"ד ה"ט.

כב קס ה"ב.

כג קס.

כד קס ה"ג.

כה קס ה"ט.

כו קס ה"ד.

כז קס ה"ד.

כח קס פ"ג ה"ח.

כט קס ה"י והי"ב.

ל קס פ"ד ה"א.

לא קס ה"ה.

לב קס ה"ב.

לג קס פ"ג ה"י.

לד קס ה"א.

לה קס ה"ג.

לו קס פ"ו ה"ג, ופ"ז ה"א.

לו כלאים פ"ז הי"א.
לח קס הי"ב.
לט קס הי"א.
מ קס הי"ב.
מא קס פ"ז הט"ו.
מב קס.
מג קס הט"ז.
מד קס הי"א.
מה קס פ"ו הי"ג.
מו קס פ"ז הי"ז.
מז קס הי"ה.
מח קס הי"ב.